

BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ
(YEKİ BUD YEKİ NEBUD)

MUHAMMED ALİ CEMALZÂDE

ÇEVİRİ:
REFET YALÇIN BALATA

Paradigma Akademi

BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ
(YEKİ BUD YEKİ NEBUD)

MUHAMMED ALİ CEMALZÂDE

ÇEVİRİ: REFET YALÇIN BALATA

EDİTÖR: MİRZA POLAT

ISBN: 978-625-6579-54-5

Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu: Nevin SUR

Tasarım&Kapak: Himmet AKSOY

Matbaa

Meydan Baskı

Sertifika No: 70835

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Ekim 2023
Paradigma Akademi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
FARŞA ÇOK TATLIDIR.....	1
AYI TEYZENİN DOSTLUĞU.....	15
MOLLA KURBANALİ’NİN GÖNÜL DERDİ.....	29
BÖYLE TENCEREYE BÖYLE PANCAR.....	43
YÜZSÜZ HAZRETLERİ_(VİLÂNU’D DUVLE).....	63
POLİTİKACI.....	69

ÖNSÖZ

Seyyid Muhammed Ali Cemalzâde'nin doğum tarihi kuşkuludur; 1892-1896 yılları arasında olduğu söylenmektedir. Yaşamının son zamanlarında kendisi bile bunu tam olarak bilmediğini söylemiştir. Cemalzâde İsfahan'da bir vâizin oğlu olarak dünyaya geldi. İlk öğrenimini Tahran'da yaptıktan sonra 1908 yılında Beyrut'ta lâik bir okula kaydoldu. 1910 yılında Mısır üzerinden Paris'e gitti. 1914 yılı başlarında Dijon Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1914 yılı mart ayı ortalarında Berlin'deki İranlı özgürlükçüler arasına katıldı. Bir ay kadar sonra görevli olarak Berlin'den ayrıldı. Bağdat ve Kirmanşah'a gitti. Burada "Restahiz" gazetesini çıkardı. 1915 yılı Nisan ayında Bağdat'tan Berlin'e döndü ve burada İran muhacir özgürlükçülerine katıldı. 1916 da Stockholm'de Barış Konseyi'nde milyonlarca İranlı adına bir barış bildirisi sundu. Daha sonra yazarlığa başladı. "Kâve" adlı dergide İran ile ilgili araştırmalarını, yaşadıklarını kaleme aldı. 1951 yılında Berlin'de yayınlamış olduğu "Yeki Bûd Yeki Nebûd (Bir Varmış Bir Yokmuş)" adlı öykü kitabı İran edebiyatında halk ağzı ve deyimleri kullanılarak yazılmış ilk örnektir. Böylece İran'da realist edebiyat akımı başlamıştır.

Bu eserinde o dönemin İran halkının yaşantısını olduğu gibi aktarmaya çalışmış bunu yaparken de halk deyimlerine, atasözlerine ve argo tabirlerle günlük

konuşmalara yer vermiştir. Eserlerinde kullandığı halk deyimleri ve argo tabirleri Ferheng-i Lugât-ı Âmiyâne adı altında bir kitapta topladı (nşr. Dr. Muhammed Cafer Mahcup, Tahran, 1341(1962)).

On iki, on üç yaşlarında İran'ı terk etmek zorunda kalan Cemalzâde yaşamını İsviçre'de sürdürmüştür. 1979 İran İslam Devrimi sonrasında ülkesine dönmüş ve 180 derecelik bir dönüşle Humeyni lehinde övgü dolu yazılar yazmıştır. Daha sonra yeniden Avrupa'ya dönen Cemalzâde eşini kaybettikten sonra 9 Kasım 1997 de Cenevre'de ölmüştür.

Cemalzâde'nin diğer eserleri : Dârü'l-Mecânîn (Tımarhane), Kılteşen-i Divân, Râh-ı Âb-nâme (Su Yolu Mektubu), Kohne u Nov (Eski ve Yeni), Ser u Teh-i Yek Kerbâs (Biz Hepimiz Aynı Haltız), Telh u Şîrîn (Acı ve Tatlı), Kanber Ali, Târih-i Revâbıt-ı Rûs u İrân (İran ve Rusya İlişkileri Tarihi), Âsmân u Rismân (Gökyüzü ve İp), Heft Kişver (Yedi Ülke), Kıssahâ-yı Kutâh Berây-i Beççehâ-yı Rişdâr (Sakallı Çocuklar İçin Kısa Hikayeler), Kıssa-yı Mâ Be Ser Resîd (Hikayemiz Sona Erdi), Gayr Ez Hudâ Hiçkes Nebûd (Allah'tan Başka Hiç Kimse Yoktu), Kıssa Nevîsî (Hikaye Yazarlığı) dır.

Cemalzâde kısa hikayelerden oluşan bu eserinde duyduğu, yaşadığı olayları biraz da hicvederek İran toplumu ile ilgili görüşlerini aktarmaya çalışmıştır.

FARŞA ÇOK TATLIDIR

Dünyanın hiçbir yerinde yaş ve kurunun İran'da olduğu gibi bir arada yandığı görülmemiştir. Elli yıl süren derbeder bir hayattan ve hasret çektikten sonra İran'a dönüyordum. Geminin güvertesindeyken, İran toprakları henüz görünmeye başlamıştı ki, kulağıma Enzeli'deki kayıkçıların söylediği Gîlan şarkıları gelmeye başladı. Bunlar iskeleye yanaştığımızda “Balam can, balam can” diyerek çekirge ölüsüne üşüşen karıncalar gibi geminin çevresine toplanarak yolcuları canlarından bezdirmeye başladılar. Her yolcunun sakalından birkaç tel bir kayıkçının, kürekçinin ya da bir hamalın elinde kalıyordu. Yolcular arasında benim işim hepsinden daha zordu. Çoğu uzun elbiseli, Bakü ve Reşd yörelerine ait basık şapkalar giymiş ne dayakla ne de zorla keselerinin ağzını açmayan, canları da çıksa kimsenin onların paralarının rengini göremediği tüccarlardı. Ben zavallının başında ise Avrupa'dan kalma, bir türlü değiştiremediğim fotr şapkam vardı. Herifler bizi hacı oğlu, yağlı bir lokma sanıp “Sahip,

sahip” diyerek etrafımızı sardılar. Elbisemizin her parçası on, on beş hamalın, kayıkçının itişip kakışmasına sebep oldu. Bağırış ve çağırışlarla, büyük bir kargaşa meydana geldi. Şaşkınlık içinde bunların elinden nasıl kurtulacağımızı düşünüp dururken, kalabalığı yararak gelen, Münker’le Nekir¹’i andıran, iki uğursuz gümrük memuru yanlarında kırmızı elbiseli, şapkaları aslan ve güneşli, asik suratlı, burma bıyıkları açlık bayrağı gibi denizin esintisi ile titreşen birkaç gümrük memuruyla birlikte mahkeme duvarı gibi karşımıza dikildiler. Pasaportumuza bakınca sanki Şah’ın ölüm haberini almış, Azrail’in buyruğunu görmüş gibi şaşkın, ağır burun oynatıp kafa salladılar ve sonra gözlerini bize dikerek birkaç kez tepeden tırnağa, Tahran’da çocukların dediği gibi, üstümüze cüppe dikecekmişler gibi, süzdüler. İçlerinden biri “Nasıl! Siz İranlı mısınız?” dedi. “Maşallah ne de güzel bir soru sordunuz. Nereli olmamı bekliyordunuz? Tabii ki İranlıyım. Yedi ceddim de İranlıydı. Ak alınlı inek nasıl herkesçe biliniyorsa Sengeleç yöresinde bu kulunuzun sülalesini tanımayan yoktur!” dedim. Fakat ne yazık ki memur efendi bu sözleri duymazlıktan geldi. Durumum hiç de parlak değildi. Emrindeki memurlara “Beyefendiyi şimdilik soruşturması sonuçlanana kadar gözaltında tutun” diye emretti. Kılıç kabzasına benzeyen yarım metrelik değneğin sapı, sökük kuşağının arasından çıkmış olan memurlardan biri bileğimizden tutup “Düş önüme” dedi. İş kötüye varmasın diye karşılık vermedik. Önce biraz direnmek istedik ama baktık ki durum kötü, ağzımızı kapattık. Allah düşmanımı bu küçük memur takımının

¹ İslam’da kabirde insanı ilk sorguya çekecek ola melekler.

eline düşürmesin! Bu babalarına rahmet okunası heriflerin bir kaşık suda başımıza neler getireceğini yalnız Allah bilir! Ellerinden kurtarabildiğim yalnızca fotr şapkam ve imanım oldu. Anlaşılan bunların hiçbirine ihtiyaçları yoktu. Boşaltmadıkları bir cep, bir delik kalmadı. Görevlerini gereğince yaptıklarına kanaat getirince de bizi Enzeli gümrüğünün arkasındaki karanlık bir hücreye attılar. Burası öylesine karanlıktı ki ölümün ilk gecesinin karanlığı bile buranın karanlığı yanında günlük güneşlik sayılırdı. Örumceklerin, üstünde bekçilik yaptığı bir kapıyı üzerimize kapatarak bizi Allah'a emanet edip gittiler. Yolculuğum sırasında gemiden sandalla kıyıya çıkarken halkın ve kayıkçıların konuşmalarından, Tahran'da yine karışıkların çıktığı, tutuklamaların yeniden başladığı ve gönderilen bir emir uyarınca da kuşkulu görülen yolculara dikkat edilmesinin istendiği, kulağıma çalınmıştı. Anlaşılan tutuklanmamızın nedeni de bu idi. Reşd'den bu sabah gelen bu üst düzey memur da görevine ne kadar bağlı ve becerikli olduğunu göstermek için yaşla kuruyu bir arada yakarak, kuduz bir köpek gibi çaresiz halkın üzerine saldırmakta ve Enzeli valisinin ayağını kaydırarak yerine geçebilmek için kendisine zemin hazırlamaktaydı.

Enzeli'deki telgraf telleri onun yaptıklarını Tahran'a ulaştırmaktan bir dakika bile boş durmuyordu. Başta canım çok sıkılmıştı. Bir süre gözlerim odada hiçbir şey seçemedi. Giderek karanlığa alışınca bizimle birlikte başka konukların da olduğunu gördüm. Gözlerim önce, kıyamet gününe kadar İran'da şımarıklık ve saçmalık abidesi olarak kalacak ve yüz yıl boyunca tiyatrolarda hareketleriyle insanları gülmekten kırıp geçirecek bir

Batı özentisine takıldı. Kafkasya'daki dizel trenlerin semaver borularına benzeyen ve dumandan kapkara olmuş yakası ile oradaki sedirin üzerine oturmuştu. Yakası, boynuna geçirilmiş bir halkayı andırıyordu. Bu boş odada roman türü bir kitap okumaya dalmıştı. Yanına gidip “Bonjour Monsieur” deyip bu işlerden biz de anlarınız demeye niyetlenmiştim ki, hücrenin bir başka köşesinden gelen ısıklık gibi bir ses dikkatimi o yöne çekti. Dönüp baktığımda ilk anda bunun bir kömür çuvalının üstüne çöreklenmiş uyuyan beyaz bir kedi olduğunu sandım. Ama değildi. Bu, medreselerde olduğu gibi, iki dizini göğsüne çekerek çömelmiş ve abasının içinde büzülmüş birisiydi. Kediye benzer şey ise onun, çözümlü alt kısmının kuyruk gibi sarkmış, buruşuk sarığı ve fısıltı da salavat getirirken çıkardığı sesiydi.

İçeride üç kişiydik. Bunu iyiye yorup birbirimizin derdini dinleyerek durumumuza bir çare bulma düşüncesi içinde tam onlarla konuşmak üzereydim ki birden kapı açıldı. Bağırıp, itip kakarak takkeli zavallı bir genci içeri attılar ve arkasından kapıyı tekrar kapattılar. Reşd'den gelen bir özel görevli, Enzeli halkının gözünü korkutmak için bu masum genci, birkaç yıl önceki meşrutiyet ve istibdat kargaşaları sırasında bir Kafkasyalı'nın hizmetkârı olduğu suçlamasıyla hapse atmıştı. Bu yeni gelen zavallı, ağlayıp, sızlayarak derdine çare bulamayacağını anlayınca gözlerini kirli çüppesiyle sildi. Bu arada da kapının arkasında bekçinin olmadığını anlayınca Gurgab kavunu ve Hekan tömbekisi gibi yalnız bizim İran'a özgü, çok ağır küfürleri onun soyuna sopuna sayıp kapıyı ve duvarı birkaç kez tekmeledi. Bağırıp çağırrsa da kapının devlet

memurunun yüreğinden daha katı olduğunu görünce çaresizlik içinde yere tükürdü. Etrafına bakındı. Yalnız olmadığını gördü. Ben Avrupalıydım ve benimle bir işi olamazdı. Batı özentisini de pek gözü tutmamıştı ki ağır ağır Şeyh Efendi'ye doğru yürüdü. Çekingen bakışları ve titreyen sesiyle "Sayın Şeyh, Hz. Abbas adına benim günahım ne? Allah'ıma dinime gördüğüm bu zulümden kurtulmak için kendimi öldürmek geliyor içimden!" dedi.

Bu sözler üzerine Şeyh Efendi'nin sarıgı bir bulut kümecığı gibi kıpırdadı ve arasından bir çift göz görünerek takkeliye solgun bir bakış attı. O tam görünmeyen gözlerinin altından bir yerden gelen bir fısıltıyla, büyük bir ağırbaşlılık içinde yavaş yavaş, tane tane ve anlaşılır bir şekilde aşağıdaki şu sözleri söylemeye başladı: "Mü'min! Âsi ve kâsırın nefsinin ihtiraslarının dizginini kahr ve gazabın eline bırakma. Çünkü El kâzı mine'l-gayz ve'l-âfîn ani'n-nâs"².

Takkeli bu sözleri işitince donup kaldı. Şeyh Efendi'nin buyruklarından yalnızca Kâzım kelimesini anlayabildiği için "Hayır bayım ben kulunuzun adı Kâzım değil Ramazan'dır. Amacım sadece bizi neden buraya diri diri mezara koyduklarını öğrenmekti" dedi. Bunun üzerine o kutsal köşeden bu kez de sebat ve bilgiçlik dolu şu sözler geldi: "Cezakum allahu mü'min!"³. Bu duacının zihni sizin anlatmak istediğinizi anladi. Es-sabru miftahu'l-ferec⁴. Ümit ederim en kısa zamanda tutukluluk konunuz açıklığa kavuşur ve tabii ne

² Gerçek mümin öfkesini dizginleyen, başkalarını bağışlayandır.

³ Ey Mü'min Tanrı lâyıgını versin.

⁴ Sabır kurtuluşun anahtarıdır.

şekilde olursa olsun er ya da geç bu bizim kulaklarımıza ulaşacaktır. Şimdilik bunu beklerken yapılacak iş Allah'ın adını zikir ile uğraşmaktır ki bu her durumda en iyi uğraştır.”

Zavallı Ramazan, Şeyh Efendi'nin bu güzel Farsçasından hiçbir şey anlamamıştı. Öyle ki onun cinlerle ve bizden çok üstünlerle konuştuğunu ya da kurandan âyetler okuduğunu sandı. Yavaşça Bismillah diyerek ağır ağır geriye doğru çekildi. Fakat çenesi açılan sayın Şeyh gözlerini duvarın bir noktasına dikmiş o bilgiçliği ile kendi düşüncelerine dalmış şöyle diyordu: “Tutuklama bir maslahattan dolayı ya da sebepsiz yere yapılmış olabilir. Bundan dolayı kat'i ümidim sonucun bir an önce ortaya çıkacağıdır. Bendenizi görmemiş gibi sayıp, mevki ve makamımı düşürmeden tehlikeye ve tedrici bir işkenceye maruz bırakabilirler. Binaenaleyh hangi vesile ile olursa olsun, vasıtalı vasitasız, yazılı veya şifaen, aleni ya da gizli, yüksek makamlardan yardım istemek bize vaciptir. Şüphesiz arayan bulur sözüne göre muvaffak ve muradımıza ermiş bir şekilde kurtulup suçsuzluğumuz arkadaşlarımızın arasında öğle güneşi gibi pırıl pırıl parlayacaktır”.

Ramazan bir kez daha ürpererek yavaşça hücrenin bir ucundan diğerine gitti ve saralı gibi ürkek bakışlarla Şeyh Efendi'ye bakarak dilinin altından şeytana lanet edip kendi bildiğince Ayetü'l-kürsü'ye benzer bir şeyler okuyarak başının etrafına üfledi. Akli başından gitmek, artan karanlığın da etkisiyle, ödü patlamak üzereydi. Onun adına çok üzölmüşüm. Sayın Şeyh de sanki diline müshil koymuşlar ya da, mollaların kendi deyimleriyle, diline vurmuş gibi susmak nedir bilmiyordu. Bilekten

dirseğe kadar, sizlerden uzak, bir koyunun ayağı gibi kıllı olan kolları dışarıda, abası arkaya düşmüş, garip değişik hareket ve işaretlerle keskin ve yakıcı bakışlarını duvarın o günahsız tarafından çekmeden, ara sıra da bağırıp çağırarak gümrük memurunu sözlerine ve azarlarına hedef alıyordu. Sanki ona mektup başlığı atıyormuş gibi “Cenin”, “Kişiliksiz”, “Fasit görüşlü”, “Ayyaş”, “Namaz kaçkını”, “Anasının babasının lanetlediği”, “Veled-i zina” ve benzeri her biri bir Müslüman’ın canını helal edip karısını evine haram etmeye yeterli bir tanesini bile aklımda tutamadığım yüzlerce yakıştırmayı arkasından sıralıyordu. Bu arada sakin, ağırbaşlı, tasalı ve özlem içinde ‘ehl-i ilim ve şeriata saygısızlık’ ve ‘onlara her saat reva görülen tahkir ve tevhini’ açıklamaya çalışıp ‘dünya ve âhiretin kötü sonuçlarına’ geçti. Arapça kelimelerle dolu sözleri, öğütleri, buyrukları öylesine karışık ve anlaşılmaz bir hal almıştı ki değil zavallı Ramazan, onun sülalesi bile bunlardan bir şey anlayamazdı. Hatta Arapça bilir geçinip değerli hayatının birkaç yılını tahsil adıyla sabahtan akşama kadar Arapça terimleri özentiyile karıştırıp durmakla harcamış bir kimse olan ben kulunuz bile bir şey anlayamamıştım.

Bütün bu süre içinde Batı özentisi oradaki sedirin üzerine oturmuş, büyük bir ciddiyetle o güzel roman kitabına dalmış, etrafıyla hiç mi hiç ilgilenmiyordu. Ara sıra dudaklarını oynatıp ağzının kenarında iki tehlikeli akrep gibi duran bıyıklarını ağzına alarak çiğniyor ve ikide birde sanki sütlü kahve saatinin gelip gelmediğini öğrenmek istermiş gibi saatine bakıp duruyordu.

Gözleri dolan felek vurgunu zavallı Ramazan, Şeyh'ten bir hayır gelmeyeceğini anlayınca canı tehlikede olan bir insan ve üvey annesinden ekmek istemek için onun yanına giden bir çocuk gibi yumuşak ve titrek bir sesle ona “Bayım, Tanrı adına bağışlayınız! Biz görgüsüzler her şeyi anlayamayız. Şu cinli, saralı Şeyh Efendi de Arap olduğu için bizim dilimizi anlamıyor. Tanrı aşkına siz bana neden bu ölüm zindanına atıldığımızı söyleyebilir misiniz?” dedi.

Bu sözleri işiten Batı özentisi, oturduğu sedirden aşağıya atlayarak kitabını kapatıp paltosunun geniş cebine koydu ve gülümseyerek Ramazan'a doğru geldi “Kardeş, kardeş” diyerek ona elini uzattı. Ramazan bunun ne anlama geldiğini bilmediği için biraz geri çekildi ve Sayın Beyefendi de elini anlamsız bir şekilde bıyıklarına götürmek zorunda kaldı. Küçük düşmemek için diğer elini de çıkararak her ikisini göğsüne koyup, başparmaklarını yeğinin kol oyuklarına yerleştirip diğer sekiz parmağı ile de kolalı göğsünü tıngırdatmaya başladı ve tatlı bir şekilde “Ey aziz dostum ve yurttaşım! Bizi neden mi buraya koydular? Ben de uzun süredir kafamı ne kadar kazıyorsam da absülüman ne pozitif ne de negatif bir şey bulamadım. Absülüman! Benim gibi diplomalı ve iyi familyadan bir genci bir Bir kriminal için tutuklamaları ve âdi kimselere olduğu gibi davranmaları komik değil mi? Bin yıllık despotizm ve kanunsuzluğun semeresi arbitrerdir. Buna hiç şaşmamak gerek. Bir ülkenin onur duyup kendisine konstitüsyonal demesi, hiç kimsenin zulme riayet etmemesi için yasal tribunalleri olması gerekir. Dertli kardeşim! Sen de böyle düşünmüyor musun?” dedi.

Zavallı Ramazan bu üstün düşünceleri, yerli yersiz konmuş Fransızca sözcükleri nasıl anlayabilirdi. Örneğin ‘kafa kazımak’ Fransızca bir deyimden harfiyen çevirisi olup düşünmek anlamındaydı ve bunun için Farsçada ‘kendimi ne kadar zorluyorsam...’ veya ‘başımı ne kadar duvara vuruyorsam da’ denir. ‘Zulme riayet’ de bir başka Fransızca deyim olup zulümden yana olmak anlamındaydı. Ramazan riayet ve zulüm sözlerini duyunca eksik aklı ile Batı özentisinin kendisini zulmeden reayadan toprak sahibi biri olarak gördüğünü sandı ve “Hayır bayım, beslemeniz reaya değildir, gümrüğün yirmi adım ötesindeki kahvehanenin çırağıyım” dedi. Sayın Monsieur omuzlarını kaldırıp sekiz parmağı ile göğsüne hafifçe vurur şekilde ıslık çalarak yürümeye başladı ve Ramazan’la da hiç mi hiç ilgilenmeden kendi düşüncelerine dalarak, “Revolüsyon öyle bir şeydir ki evolüsyon olmadan hayal bile edilemez! Biz gençlerin ödevi millete rehber olmaktır.” Bunun için de bu süje üzerine uzun bir makale yazdım ve büyük bir açıklıkla hiç kimsenin bir başkasından hesap soramayacağını belirttim. Herkes vatana hizmet görevini ... görevini posibilitesi oranında yapmalıdır! İlerlemenin yolu budur! Yoksa dekadans bizi tehdit eder. Ne yazık ki bizim sözlerimiz halkı etkilemiyor. La Martine bu konuda çok güzel söylemektedir.” Diye konuşmaya başladı. Bay filozof daha sonra önceden benim de duymuş olduğum ve Fransız şairi Victor Hugo’ya ait olup, La Martine ile hiçbir ilgisi olmayan Fransızca bir şiirden bir bölüm okumaya başladı.

Ramazan bu başı sonu belli olmayan tuhaf sözleri işitince kendini tamamen kaybedip, koşarak hücrenin

kapısına doğru gitti, bağırp çağırma, ağlamaya başladı. Bunun üzerine çok geçmeden kapının arkasına birileri geldi ve şeyhin sesinin bile onunkinin yanında Nekisa'nın⁵ sesi sayılacak kadar kalın ve kaba bir ses yükseldi ve "Anası bilmem ne! Derdin ne böyle patırtı yapıyorsun, yoksa ...ını mı çekiyorlar? Bu ne ... ıştır? Eğer bu Yahudi oyununu ve çingeneliği bırakmazsan söylerim o ağzını kapatırlar!" dedi. Ramazan acıklı bir sesle yalvarmaya başladı ve "Ey Müslümanlar nedir benim günahım? Eğer hırsızsam elimi kesin, suçlu isem dövün, tırnaklarımı sökün, kulaklarımdan şehrin kapısına çivileyin, gözlerimi oyun, inletin, parmaklarıma çöp sokun, beni yanan mum yapın ama Allah, peygamber rızası için beni bu hücreden, bu delilerin, cinlilerin elinden kurtarın! Aklımı kaçıracağım vallahi. Tanrım beni öyle üç kişi ile mezar ortağı yaptın ki birisi, kafası kopası Avrupai ve suratına bakan kefarete öder. Kenarda durmuş, insana yiyecekmiş gibi bakan, hain bir baykuşa benziyor. Diğerleri ise, insanca sözden bir kelime bile anlamayan iki cinli. Eğer kafalarına eser de ben yetimi boğazlarsa bunun hesabını kim ne zaman verir...?" dedi.

Zavallı Ramazan artık tek kelime söyleyemedi. Boğazı düğümlendi ve hıçkırarak ağlamaya başladı. Bunun üzerine kapının arkasından yine o homurtulu ses yükselerek bir sürü ağır küfürü Ramazan'ın dertli yüreğine savurdu. Ramazan'a acımıştım. Yanına gittim ve elimi omzuna koyarak, "Oğlum ben nereden Avrupai oluyorum, yapanın babasının mezarına lanet olsun! Ben

⁵ Sultan Mahmut devrinde meşhur bir saray şarkıcısının adı.

İranlı ve senin din kardeşinim, neden bu kadar karamsarsın? Ne oldu ki? Senin gibi genç biri kendini böyle koyuverir mi...? dedim.

Ramazan Farsça'yı doğru dürüst anladığımı ve ona düzgün bir Farsça ile konuştuğumu görünce elimi tutup öpmeye başladı. Öylesine sevinmişti ki dünyalar onun olmuştu sanki. Devamlı şöyle diyordu, "Hay o ağzına kurban olayım! Vallahi sen melaykesin! Tanrı seni bana canımı alasin diye gönderdi!". Ona "Oğlum kendine gel ben hiç de melayke değilim hatta kendi insanlığımdan bile kuşkuluyum. Erkek dediğin yürekli olur, ağlamak da ne oluyor? Arkadaşların bunu duyacak olurlarsa seninle alay ederler o zaman da utancından yerin dibine geçersin..." dedim. Bana "Sana gelecek, bu delilerin başına gelsin! Tanrı aşkına neredeyse çatlayacaktım. Görüyor musun bu deliler nasıl bir kelime anlamayıp cinlilerin dilinde konuşuyorlar" dedi. Ona "Dadaşçığım bunlar ne deli ne de cinliler aksine bizim gibi İranlı, yurt ve din kardeşlerimizdir! "dedim. Ramazan bu sözleri işitince bana da bir şeyler olduğunu düşünerek, kahkaha ile gülmeye başladı. Bana "Bayım Hz. Abbas adına hiç olmazsa siz benimle alay etmeyin bunlar İranlı ise neden adam gibi bir laf etmiyorlar?" dedi. Ona şöyle dedim "Ramazan onların bu konuştukları da Farsça'dır, sonuçta...". Fakat anlaşılın Ramazan'ın bana inanmaya hiç niyeti yoktu, haksız da sayılmazdı. Bin yıl da geçse bana inanmazdı. Bunun üzerine ben de çabamın boşa gideceğini anlayıp tam başka bir konuya geçecektim ki hücrenin kapısı ardına kadar açıldı ve içeri giren nöbetçi "Haydi! Müjdemo verin ve benimle gelin. Tanrı hepinizi bağışladı..." dedi.

Ramazan bunları duyunca sevineceğine bana sokulup eteğimi tutarak “Vallahi ben biliyorum, bunlar birini cellada verecekleri zaman hep böyle söylerler. Tanrım sen feryadımızı duy!” demeye başladı. Fakat hayır. Ramazan’ın korkusu, titremesi boşunaydı. Sabahki gümrük memuru değişmiş, yerine bu mağrur, Reşd valiliğini elde etmeye çalışan yeni memur gelmişti ve Enzeli’ye ulaşır ulaşmaz da sabahki memurun yaptıklarını bozmaya girişmişti. Öncelikle de bizi serbest bırakmıştı. Tanrıya şükredip, hücrenin kapısından dışarıya çıkarken sabahki nöbetçilerin, lehçe ve görünümlerinden Hoy ya da Selmaslı olduğu anlaşılan bir genci hücreye doğru getirdiklerini gördük. Genç de sonradan fark ettiğimiz İstanbul şivesi bir Farsça ile var gücüyle durumuna itiraz ediyor ve halktan yardım isteyip ricada bulunarak, kendisine kulak vermelerini istiyordu. Ramazan ona bakarak büyük bir şaşkınlıkla “Bismillahirrahmanirrahim, bir tane daha. Bugün ortada ne kadar deli varsa buraya gönderiyorsun! Verdiğine de vermediğini de şükürler olsun!” dedi. Ona bu gencin de İranlı olup Farsça konuştuğunu söylemek istedim fakat alay ettiğimi sanıp kalbinin kırılmasından korktum ve üstüne varmayarak Reşd’e gitmek için bir fayton aramaya koyuldum. Kısa bir süre sonra Şeyh Efendi ve sayın Batı özentisi ile ortaklaşa tuttuğumuz bir faytonla hareket etmek üzereyken Ramazan’ın koşarak bize doğru geldiğini gördüm. Elime bir mendil dolusu çerez tutuşturarak, yavaşça kulağıma “Bağışlayınız, sözü uzatıyorum ama bunların deliliği size de bulaştı herhalde yoksa onlarla birlikte yolculuk etmeye kalkışmazdınız!” dedi. Ona “Ramazan biz senin gibi korkak değiliz”

dedim. Bana “Tanrı sizinle birlikte olsun! Eğer bunların gevezeliklerinden sıkılacak olursanız, bu çerezleri yiyin ve bu kulunuzu hatırlayın” dedi. Derken arabacının kırbağı şakladı ve yola koyulduk. Yolculuğumuz çok iyi geçti. Özellikle yolumuzun üstünde yeni bir gümrük memurunun hızla Enzeli’ye doğru gittiğini görünce öyle eğlendik ki, gülmekten kırıldık.

AYI TEYZENİN DOSTLUĞU

Aşağıdaki öykü, milyonlarca İıranlı ve Rus arasında Hicri 1334(1955) yılında Kirmanşah dolaylarında meydana gelen çarpışmalar sırasında kaleme alınmıştır.

Kirmanşah ve diğer yerlerden gelen birtakım haberler karşısında artık dayanamaz olmuştum. Melayir'deki maliye dairesinde bin bir güçlükle henüz iş bulmuş ve bir unvan sahibi olmuştum. Bu sıralarda Kirmanşah yolu da binlerce tehlike ile doluydu. Bu karışıklıklarda, Allah korusun, yaşlı annemin başına bir iş gelmiş olabileceği düşünce bana bütün dünyayı zindan ediyordu. Canımdan bile olsam Kirmanşah'a gidip annemi görmeliydim. Beni yetiştirmek için onca cefa çekmiş olan bu şefkatli ihtiyar kadının yalnızlık günlerinde yanında bulunarak aile onurumu elimden geldiğince korumalıydım.

Müdüşümüz çok iyi bir insandı. Eğlenmeyi seven, derviş yaratılışlı, halden anlar, kalender huylu, herkesle

arkadaş olan, kavgadan kaçan, kayıtsız, kimseyi incitmek istemeyen bir kişiydi. Tek kusuru maliye işlerindense satranç oyunundan daha iyi anlaması ve idarenin hesap, gelir gider işlerine ait kâğıtlarındansa iskambil kâğıtlarını daha iyi tanmasıydı. O sıralarda görevde bulunan Maliye Bakanı dışında dünyada her şeyden övgü ile söz ederdi. Sürekli olarak bir önceki bakanın dönemine olan özlemini dile getirir, görevdeki bakanın azledilmesini beklerdi. Zorluk çıkarmadan bize bir ay kadar izin verdi. Bunun karşılığında dönüşümde eşine ve çocuklarına üç tane Kirmanşah işi kıl dokuma peçe getirecektim.

Şansım yaver gitti. Melayir'den Kangaver'e gidecek bir araba buldum. O sıralarda Ruslar Kangaver'i almışlar ve Bid-i Sorh yamaçlarında İran ve Osmanlı kuvvetleriyle çarpışmaktaydılar. Alnımıza yazıldığı üzere bizi Melayir'den Kangaver'e, oradan da Kirmanşah'a götürmek için ne olursa olsun hazırlıklarını tamamlayacağına söz veren arabacı Cafer Han şöyle diyordu: "Bu şapkamıza taktığımız aslan ve güneş bugün işe yaramayacaksa ne zaman yarayacak? Babasının mezarına tükürdüğümün Rus'u da kim oluyormuş? Biz de kendi devletimizin kullarıyız. Tanrı Ahmet Şah'ın kılıcını keskin etsin. Rus İmparatoru da kim oluyor! O atımızın nallarına bile yan bakamaz!"

Tabii biz onun bu atıp tutmalarına aldırış etmiyorduk. Cafer Han'ın öyle sözüne güvenilir biri olmadığını, hiçbir itibarının da bulunmadığını biliyorduk. Önceleri cömert, haktanır biri kişi imiş. Fakat imansız esrar onu mahvetmiş ve o eski günlerdeki başarılı, güçlü durumu, onun dumanıyla birlikte yavaş

yavaş havaya uçup gitmişti. Bütün bunlara rağmen yolu ve yol üzerindeki kuyuları iyi bildiği, işini iyi yapan biri olduğu için bizi de belki Kirmanşah'a götürebilir diye, onu biraz görmenin sakıncası olmayacağını düşündüm. Ona çay falan ısmarladım. Bir hayli övgülerde bulunarak elimden geldiğince onu pohpohladım. Sonunda akıllı karıştı ve General Baratof'un bile onun bir sözü ile önünde diz çöküp, esrar çubuğunun ateşini tazelemekten onur duyacağını bile söylemeye başladı. Arabada pek fazla yolcu yoktu Cafer Han'ın yanı sıra Tuyserkanlı'lara benzer, kendini beğenmiş, çevresine karşı ilgisiz şehzadelerden biri vardı. Fersebc'de Tuyserkan'a giden yolun başında inecekti. Bir de Habibullah adında Kongaverli olduğu halde orasının aşırı sıcak ve soğuşundan kaçıp Melayir'deki araba durağının yanındaki kahvehanede çırak olarak çalışan biri vardı. Habibullah yirmi iki yaşlarında yakışıklı, düzgün vücutlu, uzun boylu, geniş omuzlu, şen, güleç, tatlı yüzlü, güzel huylu, şakadan hoşlanan, başkalarına takılmayı seven, temiz giyimli, sıcak kanlı, spor yapmış ve diğer taraftan içi dışından da güzel olduğu için bütün Melayir halkının sevgi ve güvenini kazanmış bir gençti. Helal süt emmiş olduğu belliydi. Gençliğinin verdiği güçle çalışıp, bir şeyler kazanmaya bakan ve içinde Tanrı korkusu olan biriydi. Birçok kez kaymakamlıkta işe girme fırsatı elde etmiş olmasına rağmen, orada işe girmemiş, "İnsan yakası kirli gezebilir, ama ekmeğinin katığı başkalarının nefreti olmamalıdır!" demişti. Kısacası Habibullah mükemmel bir delikanlıydı. Söylendiğine göre ağzına hiç içki koymamış, hiçbir kirli işe bulaşmamıştı. İki kez yaya olarak Hz.Ali'yi ve

mazlum oğlunu ziyarete gitmişti. Kimsesizleri korur, dükünlerle dost olurdu. Bütün bunlara ek olarak titiz, temiz, işinde müşteri tutmasını bilen birisiydi. Kahvehaneyi öylesine güzel idare ediyordu ki ondan hoşnut kalmayan yoktu. Bazen kahvehanede iki tane Rus kelle şekeri tükettiği olurdu. Habibullah'ın hazırladığı nargile tüm Melayir ve çevresinde öylesine nam salmıştı ki şehrin ileri gelenleri bile bazen Meşhedî Habibullah'ın çayını, nargilesini içmek için bu kahvehaneye gelirler, yüklü bahşişler verirler, ona övgülerde bulunurlardı.

Habibullah'ın Kongaver'e gidiş nedeni Jandarma Teşkilatında olan ağabeysinın ailesine yardıma koşmaktı. Dediklerine göre ağabeysi, Ruslarla bir çarpışma sırasında büyük kahramanlıklar göstermiş, ancak vurularak karlar altında kalmıştı. Öte yandan Habibullah, ustası tarafından da Kangaver'den, daha önce soruşturdukları iyi cins Kürt tütünden birkaç men* alıp Melayir'e getirmesi için görevlendirilmişti. Habibullah da içinden, daha önceleri yaşamış olduğu o yerleri ve eski arkadaşlarını görüp şimdiki durumuyla onlara caka satmayı istemiyor değildi hani! Allah bilir ya Habibullah'ın gönlü de Kangaver'deydi. Çünkü arkadaşlarından birinin kız kardeşiyle nişanlanacağından söz ediliyordu.

Araba hazır olunca Habibullah başında Berucerd işi keçeden bir takke, belinde Yezd işi ibrişimden bir kemer, omzunda Kürt işi bir kepenek ve ayağında da Isfahan işi üstü ipek işlemeli bir ayakkabı olduğu halde, çevik bir şekilde arabaya atladı. Aşağıda bulunan

* Üç kg.a eşit bir ağırlık ölçü birimi.

arkadaş ve tanıdıklarına dönüp “Güzel, eğer bizi bir daha göremeyecek olursanız hakkınızı helal edin ve sonra cuma gecesini yarım men un alıp helva karın, Melayir’deki körlere topallara dağıtın yesinler, sonra da hamuru ekşiydi, şekeri azdı diye yayın ki yiyenler yedi sülalemin ölmüşlerine küfretsinler!” dedi. Bunun üzerine ortalığı bir kahkaha kapladı ve Tanrı yardımcınız olsun dilekleriyle yola koyulduk. Son karışıklıklar sırasında çevrede bulunan Lûrlar, araba şirketinin atlarını çalmış olduklarından gündüz yolculuk yapıp gece mola vermek zorundaydık. Arabanın yükü epeyi ağırdı ve büyük kısmı da Kangaver’deki Ruslara ait eşyalardı. Bu kış da öncekiler gibiydi. Kar ve buz ortalığı kasıp kavuruyordu. Lûristan dağları uzaktan bir hallacın pamuk yığınlarını andırıyordu. Tek tük gözümüze çarpan ağaçlar da sanki fışkıran köpükler ya da üstlerine pişmaniye serpilmiş gibiydiler. Dallar karların ağırlığından kamburlaşmışlar, buzdan sakallarından bahara özlemin gözyaşları damlıyor gibiydi. Ara sıra yeni ölmüş bir hayvan leşinin başına üşüşmüş, büyük bir hırs ve açgözlülük ile onun derisini parçalamakla ve kemiklerinin üstündeki etleri koparmakla uğraşan aç karga sürüleri gözümüze çarpıyordu. Çıplak leş, boğum boğum bel kemiği ile sanki bambaşka bir dünyadan bu çöle düşmüş garip bir ağaca benziyordu. Ortaya çıkmış olan kanlı kaburgaları onun dallarını ve kara kargalar da canlı çiçeklerini andırıyordu.

Arabacımız, Hamza adında bir Arap’tı. Bağdat’ta hapisneden kaçıp İran’a gelmiş, yıllardır bu yol üstünde seyislik, arabacılık yapmaktaydı. Bütün arabacılar gibi o da kendini atlarıyla Türkçe konuşmaya

zorunlu görüyordu. Türkçe olarak da sevecen bir yakarış ve kurbanın olayım anlamında ‘Köpoğlu’ ile birkaç küfür türü sözcükten başka bir şey bilmiyordu. İki de bir tükürerek, “Süphanallah” diyen Tuyserkanlı şehzadeye Habibullah ‘Şehzade hah tuh Süphanallah’ adını koymuştu. Fersebc’te arabadan mağrur bir hakan edasıyla hiç kimseye bakmadan inerken bahşış konusunda Hamza ile tartışmaya başladılar. Sonunda temiz bir Türkçe ile Hamza’dan oldukça ağır bir küfür işitti, ancak duymazlıktan gelerek aldırmadan çekip gitti. Ortada biz, diğer arkadaşlar ve Tanrı’dan habersiz o dondurucu soğuk ve kar kaldık. Aramızda soğuktan korkusu olmayan tek kişi Habibullah’tı. Yaptığı şakalarla bizi gülmekten kırıp geçiriyor, soğuşun neler yaptığımı anlamamıza meydan vermiyordu. Hiçbir yerde duyamayacağımız öyle ilginç sözler, yakıştırmalar buluyordu ki, parasını çaldırılmış bir Yahudi’yi bile güldürebilirdi. İnsanları taklit etmekte, özellikle mollaları, ayrı bir yeteneğe sahipti. Biraz uyukladığımızı görse, bu kez de şarkı söylemeye başlıyordu. Hiçbirini doğru dürüst söyleyemediği halde bilmediği şarkı ya da gazel yoktu. Hele Baba Tahir’in şiirleri ile Arif’in dizelerinin kendisi için Melayir lokumundan daha tatlı olduğunu söylüyordu. Dogre’nin sesini çok güzel taklit ediyordu ve özellikle (sarhoşluğuma bahane kedidir) şarkısını öyle güzel söylüyordu ki insan kendinden geçiyordu. O gece Fersebc’de bir kahvehanede konakladık. Sabah güneşin ilk ışıklarıyla yeniden yola koyulduk. Fersebc’in sıcak, lezzetli çayı Habibullah’ın öyle hoşuna gitmiş, keyfi öyle yerine gelmişti ki görmeliydiniz. Habib, cebinden çıkardığı çerez ve kuru

kayısıdan hem kendi yiyor hem de bize yediriyordu. Hava önceleri güneşli ve güzeldi. Ancak sonraları giderek bozdu ve insanın burnunu, kulağını bıçak gibi kesen bir rüzgâr esmeye başladı. Habibullah başını gökyüzüne kaldırarak “Hey gidi Güneş Hanım yine başladın kahpeliğe, cilveye. Çok ayıp ediyorsun! Eğer tükürüğüm donmayacak olsaydı, o taştan suratına öyle bir tükürük atardım ki, ama ah...!” diyordu. Derken kar da yağmaya başladı ve taneleri beyaz sinekler gibi bütün çölü örttü. Ara sıra tipiye çeviriyor ve hortumlar oluştuyordu. O zaman artık gökyüzünden yere kar yağacağına tam tersine yerden gökyüzüne doğru kar fıskırıyordu. Amansız soğuk yolcuların anasını ağlatıyordu. Öyle ki, insanın kıyamet kopsa da günahları sevaplarına ağır basıp bütünüyle cehennem o yakıcı ateşinin içine giresi geliyordu. Artık hiçbirimizden ses çıkmıyordu. Sadece ara sıra Habibullah’ın sesi işitiliyordu. Soğuktan yakılarak “Şuraya bak neredeyse terleyeceğiz! İmansız soğuk...!” diyordu.

Bu arada Hamza Kangaver’e birkaç fersahtan fazla kalmadığını söylüyordu. Durmak bilmeyen kar da tanelerini irileştiriyordu. Önce sivrisinek kadar olan kar taneleri sonraları bir karasinek kadar ve şimdi de neredeyse bir arıdan da iri olmaya başlamıştı. Binlerce gümüş renkli kelebek gibi cansız ama sevimli bir şekilde sanki cennet bahçesinin sevgi ve arzusunu yeryüzüne yağdırarak, âşıklara fedakârlık ve açık kalplilik fermandan ulaştırıyorlardı.

Birden yolun kenarından gelen bir sesle kendimize geldik. Kafalarımızı kaldırınca yüzü bembeyaz olmuş, sarı saçları karlara karışmış mahzun bir sesle yalvararak

ayağını gösteren bir Rus Kazak'ını gördük. Cafer Han "Aman arkadaşlar, bu rintlerin bize kurdukları tuzaktan başka bir şey değildir" deyip, Hamza'yı dürterek, "Canın çıkmasın! Vur kırbacı da yürü" diye uyardı. Bunun üzerine Habibullah şaşırarak "Hay babana rahmet! Ne tuzağından söz ediyorsun? Bir Allah'ın kulu yaralanmış. Dili yalan söylese bile donmuş kanları da yalan söyleyecek değil ya! Düşman bile olsak böyle zavallı birine acımasızca davranmak erkeklige sığmaz. Bu zavallıyı bu durumda bırakıp gitmemiz tanrının da hoşuna gitmez" dedi. Arkasından hemen aşağıya atlayarak Rus'un yanına koştu. Kolunun altından tutup büyük bir şefkatle kaldırdı ve onu arabaya kadar getirdi. Bunun üzerine Hamza, Rus Mus demeden Türkçe birkaç küfür sallayarak arabayı durdurdu. Habib her şeye karşın Rus'u arabaya bindirdi. Kendisi de yukarıya çıkınca araba tekrar yola koyuldu. Tebriz'e yapılan ordu sevkiyatı sırasında öğrenmiş olduğu (arkadaş) sözcüğünden başka Rus'un Farsça ya da Türkçe bildiği bir şey yoktu. Ama Cafer Han yine de tedbir olsun diye yavaşça Habib'in kulağına "Oldu bir kez ama hiç de iyi etmedin. Sana ne böyle işlerden!" dedi. Habib gülererek "Vay anasını yahu! Rus ise Rus! Nerede kaldı bizim Müslümanlığımız İnsan çöldeki kurda bile yardım etmeli" dedi. Cafer Han başını sallayarak "Pekâlâ! Öyle olsun bakalım!" dedi. Sonunda birtakım işaretler ve bin bir güçlkle onun birkaç Rus Kazak'la birlikte yiyecek bulmak için görevlendirilmiş olduğunu öğrendik. Çevredeki haydutlar bir tepenin arkasından onları kurşun yağmuruna tutunca diğerleri kaçmışlar, bu şanssız ise yediği kurşunla haydutların eline düşmüş. Haydutlar

tüfeğini ve atını alıp ceplerini boşalttıktan sonra onu oracıkta bırakıp gitmişler. Bütün pantolonu kan içindeydi.

Habibullah yanında taşıdığı av heybesinden bir peştamal çıkarttı ve onun yarasına sardı. Cafer Han da ters davranmayı bırakıp Rus'un suratına biraz Hemedan arakı sürdü. Rus yavaş yavaş kendine gelmeye başladı. Mercimek renkli gözlerinde hayat belirtileri görülmeye başladı. Habibullah sanki yüzyıldır kardeşmişler gibi ona kayısı, kuru üzüm veriyor ve "Belki onlar da bizim bir kardeşimize böyle davranıyorlardır" diyordu.

Hamza söylenmeye devam ediyor ve sürekli olarak, sanki arabanın kendi yükü azmış gibi yükünün üstüne yük bindirdiler diye homurdanıyor, öfkesini zavallı atlardan çıkarıyordu. Sonunda Habib dayanamayarak "Bana bak fare yemiş Arap! Daha ne kadar Hacı Bekir'in cariyesi gibi zırlayacaksın? Ben senin derdini çok iyi anlıyorum. Al şu iki kıranı⁶ da kes zırlamay!" dedi. Yezd işi ipek kemerinin arasından bir kese çıkardı ve Hamza'nın önüne iki riyal attı. Keseyi tekrar kemerine koymak isterken elinden düştü ve paralar eteğinin üstüne yayıldı. Bunlar Habib'in ileride evlenebilme düşüncesiyle aldığı bahşişlerden biriktirmiş olduğu ancak şimdi kaybolan erkek kardeşinin karısı ve çocuklarına harcamak için yanına aldığı paralardı. İçinden birkaç tümeni de önceden konuşmuş oldukları Kürt tütününden bir miktar alması için ustasından almış olduğu paraydı. Hepsi birlikte yirmi tümen kadar yapıyordu. Paralar keseden döküldüğünde gözüm

⁶ Bir para birimi

istemeden Rus'a takıldı. Gözlerinde hain bir parıltı gördüm. Kedinin ciğere baktığı gibi o paralara bakıyor ve onları yutmak istiyordu sanki.

İmansız kar duracak gibi değildi. Kapkara bulutlar kara heyula kuşunun kanatları gibi tüm gökyüzünü kaplamıştı. Kar taneleri de bu kuşun yolunup yere düşen tüyleriydi sanki. Soğuktan neredeyse taşlar bile çatlayacaktı. Sudan çıkmış fareye benzeyen yaralı Rus titriyor, sarı kirpikli gözleriyle şaşkın şaşkın bize bakıyordu. Soğuktan anası ağlamış olduğu belliydi. Birden Habibullah sıcak ve yumuşak Kürt işi abasını çıkartarak Kazak'ın omzuna attı ve "Bizim derimiz nasılsa Melayir Kaymakamlığı'ndaki havuzun sıvasından da kalın ama bu zavallı neredeyse soğuktan ölecek" dedi. Delikanlının bu cömert ve mert davranışından çok hoşlanmıştım. İçimden utanmayı bırakıp ayağa kalkarak onu, keçeden takkesinin iz yapmış olduğu açık alnından öpmek geldi.

Neyse araba Kangaver köyü eteklerinde eskiden yapılmış taştan bir kalenin önünde duruncaya kadar Rus kafasını abanın altından çıkarmadı. Kalenin kapısının önünde bir grup Rus Kazak'ı yaktıkları ateşin etrafında toplanmışlar, sarhoş ağızlarla şarkı söylüyorlardı. Yaralı Rus bu tanıdık sesleri işitince başını abanın altından çıkardı. Tüm vücuduna yeniden bir canlılık gelmişti. Akrebin iğnesini çıkardığı gibi başını kaldırdı ve ayağa kalktı. Arkadaşlarına Rusça bir şeyler söylemeye başladı. Kazaklar onu görünce bir nara atarak güle oynaya arabaya doğru koştular ve yaralı arkadaşlarının inmesi için ona yardım ettiler. Arabadan inerken arkadaşlarına bir şeyler söylediğini fark ettim. Bunun

üzerine Kazaklar Habibullah'a dönüp ters ters bakmaya başladılar. Habib ise onun inmesine yardım ettiğinden bu durumun farkında bile değildi. Rus'un ayağı yere değer değmez içlerinden rütbece yüksek olduğu anlaşılan ve ağzının içki kokusu ta arabaya kadar gelen irice olanı Habib'i bileğinden tutarak kuvvetle arabadan aşağı çekti. Diğer Kazaklar da ne olduğunu anlamasına bile fırsat vermeden onu kırbaçlamaya başladılar ve sürükleyerek kaleye doğru getirdiler. Ben şaşkın bir şekilde Cafer Han'a bakıyordum. Fakat o büyük bir soğukkanlılıkla seyrek dişlerini alt dudağının üstüne koyarak bana, sesimi çıkarmamamı işaret etti ve sonra Hamza'ya dönerek "Ne o! Uykuya mı daldın yoksa! Ne duruyorsun? Sürsene arabayı! Haydi sallanma canı çıkası!" dedi. Hamza da kırbacını atların terlemiş sağrılarına sallayarak görünüşte zavallı atlara ama aslında o Tanrı'dan habersiz Ruslar'a Arapça, Türkçe lânet ederek arabayı hareket ettirdi. Köye gelince araba durağının önünde durdu ve hepimiz aşağıya indik.

Oradakilerden sorunca Habib'i yolculuk ettiği bir Rus Kazak'a kötü davrandığı için mahkûm ettiklerini öğrendik. Kafasını, yüzünü kırbaçla kan içinde bıraktıktan sonra Rus komutan, kasabaya ve Ruslar'dan hoşlanmayan çevre halkına bir gözdağı vermek için onu kurşuna dizmeye karar vermişti. Duyduğuma göre özellikle Habib'in ölümden kurtardığı yaralı Rus ona çok kötü davranmıştı.

Başınızı ağrıtmayayım bunu duyunca sanki dünya başıma yıkıldı. Sersemlemiş bir şekilde Cafer Han'ın yanına koştum. Cafer Han kahvehanenin koridorunda yol yorgunluğunu atmak için biraz esrar çekiyordu ona "Ne oturuyorsun? Gösterdiği bütün cömertliğe rağmen o

zavallı delikanlıyı öldürecekler. Haydi kalk gidelim elimizden gelen bir şey varsa yapalım da bu suçsuz günahsız gencin kanı boşu boşuna dökülmesin” dedim. Cafer Han dudağını esrar çubuğunun memesinden çekti. Gözlerini kısarak çektiği dumanı burun deliklerinden ve dudaklarının arasından tazyikle kararmış parmaklıklara doğru üfledi. Esrar çubuğunun hokkasını karıştırarak yüzünü ateş çubuğundan kaldırmadan “Bana bak! Sen aklını mı kaçırdın? Yoksa kelleni mi kaybetmek istiyorsun? Onları boşuna ayıya benzetmemişler. Yoksa sen ayıdan dost olmaz dediklerini duymadın mı? Hele bir akrebin iğnesini okşa da gör, bak o zaman avucunun ortasına ödülünü nasıl bırakıyor. Şu işe bak yahu!” dedi ve esrarını çekmeye devam etti.

Sinirlerim bozulmuş, çok kötü olmuştum. Kan beynime sıçramıştı. Şakaklarım pirinç havan gibi zonklamakta, başım çatlamak üzereydi. Boğazım tıkanıyor boğulacak gibi oluyordum. Kendimde olmadan basamaklara doğru yürüdüm ve Kangaver meydanından yüksekçe bir yerde olan araba hanının damının arka tarafına gittim. Sırtımı bir yere yaslayıp ağlamaya başladım. Karanlık basalı iki üç saat olmuştu. Gökyüzündeki bulutlar dağılmış ve ay yuvarlak yüzünü çıkartarak, doğudan yıldızlara doğru bin yıllık bir ağırbaşlılıkla hareket etmeye başlamıştı. Kar her tarafı örtmüş, İran’ın sahipsiz topraklarının kefeni olmuştu sanki. Batıdan esen hafif rüzgâr bir zamanların büyüklük ve debdebelerinin mezarı haline gelmiş olan o eski İran şehirlerindeki sarayların içinden ve Hüsrev’in muradına erdiği, Ferhat’ın ise eremediği yerler olan Kasrışirin ve Bisütun’dan geçtikten sonra Kangaver bahçelerine ulaşip o yapraksız suskun ağaçların kıvrık dallarında yürek

dağlayan ağıtlar söylüyordu. Sessizce şöyle diyordum: Dünya! Dünya! Kavanoz dipli dünya! Keykavus ‘un ülkesi! Rus Kazak’ının çiğnediği dünya! Yazıklar olsun sana! Yazıklar olsun! Binlerce kez yazıklar olsun!

...Birden birkaç Kazak’ın Habibullah’ı başı açık, saçları darmadağınık, kolları arkasına bağlanmış bir şekilde Kangaver kasabasının yakınındaki bir tepeye doğru götürdüklerini gördüm. O anda ne durumda olduğumu bilemiyorum. Hatırladığım tek şey bir anda yükselip hemen kaybolan birkaç tüfek sesiydi. Bunu çevredeki köpeklerin yürek parçalayan havlamaları izledi. Ağaçların dallarında tünemiş kargalar da hep birden kanat çırparak bir daldan diğerine uçuştular. Sonra yeniden uykudaki tüm kasabayı ağır bir sessizlik kapladı... Kendimi bilmeden damdan aşağıya indim ve deli gibi o tepeye doğru koşmaya başladım. Hala unutamam, sakın olmak istediğim halde dışlerim birbirine vuruyor ve “Yazıklar olsun size! Yazıklar olsun bize!” diyordum. Birden az ileride Habibullah’ın cesedi görüldü. Kolları yerde iki yana doğru açılmış, âdil Tanrı’nın eşiğinde ona yalvarıyor gibiydi. Karın üstüne akmış olan kanı bana yolda rastladığımız yaralı Rus’un baldırındaki kanı hatırlattı ve içimden bir ah çektim. O anda kara bir bulut kümesi, insanoğlunun bu alçakça hareketinin üstüne bir perde çekmek istercesine, ayı örttü ve aydınlık dünya yeniden karanlığa gömüldü. Bu karanlık ve aydınlık arası ortamda bir karaltının etrafı kollayarak dikkatlice topallayarak hareketsiz yatan cesede doğru geldiğini gördüm. Bir ağacın arkasına gizlendim ve gözlerimi dikerek izlemeye koyuldum. Ay, balinanın karnından çıkan Yunus gibi, yeniden bulutların arasından ortaya çıktı ve ışıklarıyla gecenin topraklarına

parlak bir gün aydınlığı bağışladı. Hiç kuşkusuz bu karaltıyı tanıdım. Beraber yolculuk ettiğimiz yaralı Kazak idi. Amacının ne olduğunu merak ettim. Belki de Habib'in yaptığı iyiliklere karşılık olarak onu götürüp gömecektir dedim. Fakat hayır. Topallayarak Habib'in cesedine yaklaştı, çevresini şöyle bir kolaçan ettikten sonra eğildi ve Habib'in kuşağına el attı. Oradan bir şey çıkartarak çarçabuk koynuna koydu ve sonra da aceleyle ve bacağındaki acıyla kaleye doğru yürümeye başladı. İlk anda ne olup bittiğini çıkaramadım. Ancak durumu anlamakta gecikmedim. Bu sütü bozuk Kazak, küçük bir dünya malına tamah ederek bu şanssız delikanlının ona yapmış olduğu yardım ve insanlığı unutmuş, onun günahsız kanını döktürmüştü.

Ertesi sabah Kangaver'den ayrılabilmek için, Cafer Han'ın çabaları ile izin alıp, Kirmanşah'a doğru hareket etmek üzere hazırlanırken Habibullah'ı görüp, ona son bir kez Tanrı'ya emanet ol demek ve ruhuna bir fatiha okumak istedim. Emeline ulaşamamış Habibullah'ın cesedinin karlar altında kaybolmuş olduğunu gördüm ve ne ondan ne de o sütü bozuk Kazak'ın ayak izlerinden bir eser kalmıştı. Tabiatın kaba eli her şeyi örtmüş ve ceza ya da mükâfat olarak ortada hiçbir şey bırakmamıştı...!

Bu sırada uzaktan Cafer Han bana seslenerek, "Beyim başımız yeterince belada, eğer yok olmak istemiyorsan sana bir parça esrar vereyim de nasıl bir şey olduğunu gör!" diyordu. Bu arada araba da hazırlanmıştı. Bindik ve yola koyulduk.

MOLLA KURBANALI'NİN GÖNÜL DERDİ

Suçlunun adı mı? Hakirler hakiri Kurbanali. İşim, mesleğim mi? Başımı yiyen İmam Hüseyin duahanlığı. Yaşım mı kaç? Onu Allah bilir. Kısmet olursa bir gün doğum yerim olan İsfahan'ın 'Sedeh' köyüne gitmek isterim. Merhum pederim, Allah rahmet eylesin, kendi el yazısıyla doğum tarihim, gün saat ve dakikasıyla "Zadü'l ma'd" adlı kitabın cildinin arkasına yazmıştı. Ancak hayırsız kardeşim bugüne kadar onu on kez satın parasını zevk ü sefada yemiştir. Ulu Tanrım zalimlere hak ettikleri cezayı ver. Şu sıralarda elli yaşlarında olmam gerekir. Ah! Zaman nasıl da geçiyor! Vallahi Arap atından bile daha hızlı. Aklaşmış sakalıma bakmayın... Hey gidi hey! Şu insanlar nasıl da değişiyor! Bir zamanlar insanlar Müslüman'dılar ve Tanrı'dan korkarlardı. Bugünse dünyayı imansızlık kaplamış. Erkekler Tanrı vergisi sakallarını keserek kadına benzemeye, kadınlar ise bıyık bırakarak erkeğe benzemeye çalışıyorlar. Dahası, kıyamet gününde

Hız.Hüccet'in⁷ başına damın üstünden havanla vuracak olan o bıyıklı kadın, ya o sakalsız burma bıyıklı erkeklerden biri ya da, Tanrı sayılarını bu dünyadan yok etsin, o bıyıklı şirret kadınlardan biri olacak. Kömür tozunun da altı kilosunun otuz beş şâhi⁸ olacağı kimin aklına gelirdi?

Hız. Abbas'ın kesik kolları üzerine yemin ederim ki çok iyi hatırlıyorum, saf ekmeğin altı kilosu yedi buçuk şâhi idi. Ayda bir buçuk, iki tümen⁹ kazanan bir esnaf dört nüfuslu ailesini çok güzel geçindirirdi. Ey Tanrım sen kullarına acı! Vah ki şu zincir, incelmış boynumu kırdı! Ey Tanrım bu zindanda daha ne kadar kalacağım? Şu canımı al da kurtulayım artık! Ama şükretmesini bilmeyen Tanrı'nın kulu olamaz. Ey Tanrım sana şükürler olsun. Binlerce kez şükürler olsun. Verdiğine de vermediğine de şükürler olsun!.. Evet ölen babamın cenazesini kaldırmak için Meşhed-i Rıza'ya gitmiştim. Dönüşte Tahran'da param bitti ve orada geceleme zorunda kaldım. İsfahanlı bir hutbe okuyucusunun yanına hizmetkâr olarak girdim. Sonra yavaş yavaş ben de hutbe okumaya başladım. İmam Hüseyin'in bereketinden, sesimin tatlılığından kısa sürede işlerim yoluna girmeye başladı.

Ustam Tanrı'nın rahmetine kavuşunca, iffet ve namusuna ilaveten, müstesna bir yaşantısı olan, karısını da aldım ve tam yirmi yıl İmam Hüseyin'in ekmeğini tuzunu yedik. Haftada on, on beş minber dolaştığım oluyordu. Doğrusu düzgün bir öğrenimim de yoktu. Ama

⁷ On ikinci imam.

⁸ Para birimi

⁹ İran para birimi

peygamber soyu adına verilen sadakadan, iyi bir hafızam vardı. Herhangi bir toplantıda okunan bir şeyi bir iki kez dinleyince hemen öğreniveriyordum. Zaman geçtikçe toplantıları güzelleştirmekte, girizgâhlarda ve fatihalarda uzman olmaya başladım. O sıralar halk arasında makul bir yas tutulmaktaydı. Uğur getirsin diye yılda bir kez olsun ıstırap sesleri yükselmeyen bir ev göremezdiniz. Muharrem ayı gelince her yirmi evden birinde ağırlama yapılırdı. Neyse konuyu dağıtıp gereksiz sözlerle başınızı ağrıtmayayım. Nasıl olup da bu zindana düştüğümü, mezara giresi ayaklarıma bu kütüğü neden geçirdiklerini ve bu bir deri bir kemik kalmış boynuma zincir vurduklarını sormuştunuz.

Bu serüvenin uzun bir geçmişi vardır ve sizin başınızı ağrıtmaktan korkarım. Hayır mı? Vallahi mi hayır? Çok iyi. Madem ki ilgi duyuyorsunuz bence bir sakıncası yok. Duahanlığa başlamamın birkaç yıl sonrasıydı ve mahallenin en kendi halinde kişisi olan bir kumaş satıcısı hacı vardı. Hiç kimse hacının sesinin bir kez olsun yükseldiğini duymamıştı. Ben onunla birkaç kez mahallemizin su günü olan çarşamba akşamları ayak üstü birkaç kelime konuşmuştum. Hacı'nın dindar, Tanrı'ya inanan biri olduğu belli oluyordu. Sabah erkenden duasını ederek abasını üstüne çeker ve dükkânına giderdi. Akşam olunca da dükkânını kapatır su ve ekmek alıp tekrar herkese dua ve selam ederek evine dönerdi. Evinin kapısı onun evden çıkışından dönüşüne kadar açılmazdı. Cuma geceleri hacı, abasını üstüne çekerek yaya olarak Hz.Abdü'l-Azim'i ziyarete gider ve gece yarısına, seher vaktine doğru evine dönerdi. Kapıyı açıp içeri girmek için anahtarını yanında

taşırdı. Cuma günü öğleden önce de hamama gider, alışverişini yapar sonra da evine dönerdi. Şimdiye kadar hiç kimse o evden ne bir eğlenti sesi ne bir kavga ne de bir gürültü duymamıştı. Bununla birlikte herkes hacının bir karısı ve bir çocuğu olduğunu bilirdi. Tek bir kız çocuğu vardı. İşte bu kız bir gün rahatsızlandı.

Hacı, kızı iyileşirse bir duahan tarafından beş ay süreyle her hafta evinde peygamber soyundan beş kişi adına dua okutacağı yolunda adakta bulunmuştu. Kız da Hz. Hüseyin'in bereketi ile iyileşti. Hacı da bizimle komşu olduğundan bir gün benden, cuma akşamları evine gelip kötülükleri defetmek için dua okumam konusunda, söz aldı. Çok iyi hatırlıyorum. Üçüncü haftasıydı ve yeni güzel bir gelin duası öğrenmiştim. Tatlı bir şekilde okudum ve ölümlere rahmet dileyip farzları yerine getirmek ve kutsal ziyaretlerin eşiklerini öpme işini yerine getirmiş biri olmak için dualar ettim. Çay ve nargile içtikten sonra gitmek üzere kapıya doğru yürüyordum ki, o anda arkamdan tatlı bir ses, nasıl oldu bilmiyorum, bütün bedenimi titretti. “Şeyh Efendi!” dedi. Arkamı dönüp baktığımda başında namaz çarşafı olduğunu gördüm. Avucunun içinde iki riyali bana vermek üzere elini çarşafın altından bana doğru uzattı. Bu, hacının seytlere dua okuyan kişiye uğur getirsin diye, kızının kendi eliyle bana vermesini istediği üç haftalık ücretimdi.

İki riyali almak için elimi uzattım. Ancak elim anlaşılmaz bir şekilde titremeye başladı ve o iki riyal yere düşüp avluya yayıldı. Kız da iki riyali almak için eğildi. Bir anda çarşafı bir kırmızı gül ağacına takıldı ve

yere düştü. Kız, daha önce başı açık durumda bulunmadığından ve şimdi de saçları ortaya çıktığından “Toprak benim başıma” diyerek iki eliyle utançtan bir gül gibi kızarmış yüzünü örtmeye çalıştı.

Bir anda gözlerim güneşten kamaşmış gibi oldu. Kalbim şiddetle çarpmaya başladı. İki riyali beklemeden evden dışarı fırladım. Kapının arkasında sanki bayılacakmışım gibi oldum ve hemen kapının sekisine dayandım. Bitkin bir durumda öylece durdum. Şehit seyitlerin bereketinden kendime gelip de yürüyebilecek gücü bulunca, cuma gecesi olmasına, birkaç minberde daha bulunmak zorunda olmama rağmen, hava da kararmış olduğundan, durumumun kötü olduğunu görüp eve döndüm. Karım, Fatimetü’z-Zehra onun yardımcısı olsun, eşsiz bir kadındı. Beni bu durumda görünce, üşütmüşsün diyerek hemen benim için sıcak su ve bir ot kaynatıp getirdi. Fakat hayır. Durumum düzelmiyordu ve nedendir bilmiyorum aklım hep Hacı’nın evine, gül ağacına ve o açılan saçlara gidiyordu.

Bunların, Hz. Hüseyin’in bir duahanının düşüncelerini karartıp, bu rahmet-i ilahi gecesi olan cuma gecesinde onu, Hz. Ali’nin şehit düşmüş oğlunu zikretmekten mahrum bırakmaya çalışan lânet olasıca şeytanın vesveseleri olduğunu biliyordum. Ancak Tanrı’nın ne kadar lâneti varsa hepsini ettimse de bir yararı olmadı. Karıma, Tanrı onu hayırlı kadınlarla dost kılsın benzersiz bir kadındı, kumaşçı hacının karısını tanıyıp tanımadığını sordum. Bana, “İki üç ay önce Kerbela’dan hacının erkek kardeşinin ölüm haberi geldiğinde hacı, evinde bir fatiha okunmasını istemiş ve ben de komşuluk hatırı için baş sağlığına gitmişim. O

gün hacının karısını ilk defa gördüm. Ondan sonra bir kez de hamamda gördüm” dedi. Ona, “Hacı’nın kızı nasıl?” diye sordum. Karım şaşırarak bana, “Bu gece bana ne biçim şeyler soruyorsun? Ne ilgilendirir hacının kızı seni? Benim hacının karısını kızını tanıyıp tanımamamdan sana ne? Adam dua etmeyi bırakmış, başımızın etini yemek için evin köşesine çökmüş...” dedi. Ona “Karıcığım, sen benden de iyi biliyorsun ki hacı, kızı iyileştiği için beş ay süreyle her hafta evlerinde dua okumam için benden söz aldı ve ben de hangi duanın uygun olacağını bilmek istedim” dedim. Karım “O gelinlik duası iyi olur. Çünkü kızın şu sıralar on altısında olması gerekiyor ve maşallah, maşallah hacının evinden doğan bir aya benziyor” dedi. Ona “Ay, ya da yıldız bu beni ilgilendirmez...” dedim. Sonra yine gözümün önünde o gül ağacı ve dağılmış saçlar canlanmaya başladı. Elimde olmadan, ta derinden bir ah çektim. Baştan aşağıya namus ve terbiye olan karım ise, Allah rahmet eylesin, bu halimi görünce biraz mırıldanarak, namazını kılıp biraz ekmek, peynir ve üzüm yedikten sonra dua edip etrafa üfledi ve yattı. Beni ise, uyku tutmuyor, içim kabarıyordu. Mehtaplı bir geceydi. Damın üstünde iki kedi akşamdan beri miyavlayıp duruyor, susmak nedir bilmiyorlardı.

Karım, vefalı Sıdık ile arkadaş olsun, çok temiz bir kadındı, yatar durumda gözlerini bile açmadan söyleniyor “Bahar geldi, kediler yine miyavlamaya başladılar” diyordu. Bahar sözünü işitince aklıma yine o gül ağacı ve dağılmış saçlar geldi. Bu kez Tanrım beni bağışla, o saçların altındaki yüz gözlerimin önünden gitmiyor. O yüz ki, bir adamın önünde kıskançlığından

namahremın çarşafını başından düşüren o gül ağacının gülleri gibi, utançtan kızarmış ve gönlüme keder dikenini dikmişti. Kalbim öylesine çarpmaya başladı ki bu sesle karımın uykudan uyanacağını sandım. O zaman ayıkla pirincin taşını. Eşim, benzeri bulunmaz bir kadındı. Günün ve ev işlerinin yorgunluğu onu tamamen bu dünyadan uzaklaştırmıştı. Davul çalsa uyanacağı benzemiyordu. Kısacası başınızı ağrıtmayayım ne Tövbe suresinin ne de küçükken öğrendiğim uyku duasının bir yararı olmadı ve ben gözüme uyku girsin diye ne yaptysam, bir türlü uyku tutmadı. Canım sıkıldı, yataktan kalkıp dışarı çıktım. Bir şalvar bir gömlek, baş açık ayak yalın, merdivenleri tuttum ve damın arka tarafına çıktım. Bütün komşular uykuda, hiçbirinden ses seda çıkmıyordu. Mehtap her yeri bir baştan bir başa sarmış, duvarlar ve damların arkaları gümüşle kaplanmış beyaz aslanlara benziyordu. Şah Câmisi'nin kümbeti uzaktan kocaman bir yumurtaya benziyordu ve minareleri de o yumurtayı aralarında tutan iki parmak gibiydiler.

Sözünü ettiğim o iki kediden biri ayaklarımın arasından geçti ve yok oldu. Tatlı bir esinti uzaklardan kulağıma yumuşak bir sesin söylediği bir şarkıyı getiriyordu. Arka sokaktan geçen bir sarhoş, içkili bir sesle aklımda kalmış olan şu şiiri söylüyordu; “Gece mehtaplı, bulutlar parça parça; rakipler toplanın kadehin etrafına...” Kısacası benim için dünya değişmiş, içim coşkuyla dolmuştu. O sırada yakınlardan gelen kaba bir ses bizi uyandırdı. Evlerden birinden, bekçinin sesiyle uyanan bir bebek ağlaması gelmeye başladı. Buna annesinin yavrum, canımla karışık azar dolu sesi de

karişti. Buna katılmakta gecikmeyen sokak köpekleri de havlamalarla ortalığı sonu belli olmayan bir patırtıya boğdular. Kendime geldiğimde baktım ki kumaşçı hacı damın arkasındaki bir köşeden, çatının kırık bir yerindeki oluk deliğinden gizlice benim namahrem evime bakıyordu. Gözüm, oda kapısının yanında, yastığının üstüne genç bir kızın dağılmış saçlarının kıvrımlarının yayılmış olduğu beyaz bir yatağa ilişti. Şunu da iyi hatırlıyorum ki bu arada, bazen hutbelerimde araya sıkıştırdığım şu çok sevilen şiiri mırıldanıyordum, “Acep senin gözlerinden midir gece sabaha kadar uyuyanlar- Gün boyu uyanık, keder içinde kalırlar” Aklım başımda değildi, bitkin ve şaşkın bir halde birkaç tövbe duası okuduktan sonra, bir gömlek bir şalvar, baş açık ayak yalın tekrar duvar ve parmaklıklardan geçerek evime döndüm. Baktım zavallı karım öfkeli bir şekilde bir oraya bir buraya koşuyor, “Hoca hoca, sonunda hangi kara mezara girdin?” diye bağırıyordu. Bu akli kıt karıcığım, peygamber ailesi günahlarının affına aracı olsun, kadın değil bir cevherdi. Ona, “Böyle bağırıp çağırma komşularımızı uyandıracaksın. Bu mehtaplı gecede Tanrı’ya dua edip şükretmek için dama çıktığımdan haberin yok ki!” dedim. Bana “Duanı başına çal” dedi. Söylenerek yorganı başına çekti ve söylenmeyi kesti. Ben de uyuyabilirim düşüncesiyle yatağa girdim. Fakat gözümün önünde yine o beyaz yatak canlandı. Aklıma gül ağacı, açılmış saçlar ve o gül yüz geldi. Gittikçe fenalaşıyordum.

Kısacası artık evden dışarı çıkamıyordum. Her geçen gün durumum daha da kötüleşiyordu. Karım, üzüntüsünden yataklara düştü. Elimizde avucumuzda ne

var ne yoksa hepsini birer birer sattık ve yedik. Her hafta gitmem gereken yerlerden yalnızca kumaşçı hacının evine gidiyordum. O da evime yakın olduğu için. Karımın rahatsızlığı günden güne arttı ve bir gün sabah ezanında bu fâni dünyadan bâki dünyaya göç etti ve üzüntülerden, sıkıntılardan kurtuldu. Tanrı rahmet eylesin, benzeri olmayan bir kadındı. O günden sonra tek başımıza, bize bakacak biri olmadan kalakaldık.

Artık evdeki eşyalardan başka satacak bir şeyim kalmamıştı. Bunların da yarısını dindar, namazında, niyazında, bütün varı yoğu yaptığı satıştan elde ettiği kazanç olan ve dürüst bir esnaf olarak bilinen mahallenin kömürcüsüne, ipotek ederek üç bin tümen aldım. Doktora, aktara, ölü yıkayıcısına ve daha birkaç kişiye olan borcumu ödedikten sonra, elimde kalan paranın küçük bir bölümünü de elden geldiğince tutumlu harcayıp kıt kanaat geçinebilmek için ayırdım. Bir gece odanın karanlığında yere çökmüş “Gölgemden başka yar yoktur bana / Fakat karanlık gecelerimde onun da gücü yoktur buna” mısralarını hatırladığım bir şiiri okuyor, yalnızlık ve çaresizliğime ağlıyordum. Tam o sırada kapı çalındı. Gecenin yarısında bizi kim hatırlamış olabilir diye şaşırdım. Gözyaşlarımı sildim ve kapıyı açtım. Kumaşçı hacı idi. Bana “Şeyh Efendi, Cevher hanımımızın rahatsızlığı tekrarladı. Bu durum annesini perişan ediyor. Sizden bu gece hatim indirmenizi ricaya geldim. Belki nefesinizden dolayı Tanrı ona bir kez daha şifa ihsan eyler.” Kabul ettim ve kapıyı kapattım. O kadar bitkindim ki odaya dönmek istediğimde girişteki basamaklara yığıldım kaldım ve hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladım. Yüzümü o kapkara gökyüzüne

çevirip kendimde olmadan söylenmeye başladım. Ağzıma, her biri binlerce yıl cehennem ateşine müstahak, küfür dolu sözler geliyordu. Tanrı bilir ya benim yerimde kim olsa bu sapıklık içinde olurdu. Şunları söylediğimi iyi hatırlıyorum: “Ey varlığını bilmediğim sen, yok olduğun da söylenemez. Bu yuvarlak, parlak ve utanmaz yıldızları neye yarattın? Sürekli biz kötü şanslıların gözyaşlarını saymaları, birbirlerine göz kırpmaları, bir gece yok olup ertesi gece çıkarak şaka yapmaları için mi? Bizleri, yeryüzünü ve gökyüzünü yaratmanın amacı bu ise, bundan çıkarın ne? İmam Hüseyin’i yarattıktan sonra Kerbelâ’nın sonunda Şimr Zilcevşen’i¹⁰ neden yarattın? Sen ki şahinin pençelerinin kasabın bıçağı gibi keskin olduğunu biliyorsun, neden güvercinin vücudunu öylesine yumuşak yaratıyorsun? Madem ki baskı, eziyet, zulüm geçerli oluyor o halde neden dünyayı hayırlı işler için toplanın haykırışları ile doldursunlar diye ara sıra peygamberler gönderiyorsun? Ben Hz. Hüseyin duahanının kalbinin ne kadar hassas olduğunu biliyorsun, neden kumaşçı Hacı’nın kızına o saçları yanakları veriyorsun, sonra da onun, o narin bedenini ansızın dertlere atıyorsun? Yoksa bu benim bela kovmak için yaptığım otuz yıllık duahanlığımın mükafatı mı? Ellerin dert görmesin. Demek ki mükafatım bu olacaktı. Durup dururken iki riyalı masum bir kızın elinden yere düşürüyor, sonra da çarşafını dikenlerin eline bırakıyor ve dünyamı karartıyorsun! Eşsiz karımı elimden alıyorsun. Bu gece yaptığın iş de gözyaşlarımı kana

¹⁰ İmam Hüseyin’i katleden kişi.

çevirmek ve gidip el âlemin kızını bir kez daha hasta etmek. Artık işin suyunu çıkarmaya başladın!” ...

Yine de Tanrı'ya sığırım. Saçma sapan bir sürü şey söyledim fakat hepsi sayıklamaydı ve Tanrı'nın beni bağışlayacağını biliyordum. Ne çare ki bütün geceyi böylesine kötü bir durumda bazen huşu, yalvarma ve inlemelerle, bazen de azarlama ve karşı gelmelerle geçirdim. Sabah ezanında abamı omuzlarıma atıp evden dışarı çıktım. Hastadan bir haber alabilmeyi umuyordum. Baktım ki hekimbaşının katırı kumaşçı hacının evinin önünde durmuş, hizmetkârı da katırın yularını eline dolamış, sekinin üstünde uyukluyordu. Yavaşça yanına yaklaşıp uyandırarak “Meşhedî, hasta nasıl acaba biliyor musun?” dedim. Bana ters ters bakarak “Hoca, asıl hasta sensin. İnsanı böyle, hasta nasıl diye, uykusundan kaldırıyorsun. İnsan iyi olsa sabahın köründe doktorun o evde ne işi olur?” dedi. Baktım adam haklı, hiçbir şey söylemeden utanç ve şaşkınlık içinde eve döndüm. Kapıyı kilitledim ve “Bu kapı cesedimi toprağa gömmek için gelecek ölü yıkayıcısından başkasına asla açılmayacak” dedim. Hâlâ aklımdadır, yalnız başıma ara sıra dua okuyor, ağlıyor ve hacının kızının iyileşmesi için dua ediyordum. Gün boyu boğazımdan ne bir yudum su ne de bir lokma ekmek geçti. Gece olunca abdest alıp namazımı kıldım ama hiçbir yararı olmadı, delirmek üzereydim. Bir ucu evin yanındaki dut ağacının kuru bir dalına, diğer ucu bahçenin duvarına çakılmış olan çamaşır ipini çözdüm ve ağacın dalına bağladım. İpin diğer ucunu da halka yapıp düğümledim. Bir İnnallahi okuyarak boynuma geçirip bu felaket dolu dünyadan kurtulmak üzereydim

ki kapı çalınmaya başladı. Hiç ses çıkarmadım. Ancak birden kumaşçı hacının “Kurban-ı Ali Hoca Efendi, Kurban-ı Ali Hoca Efendi!” diye seslendiğini işittim. Hemen fırlayıp kapıyı açtım Açmaz olaydım. Cefakâr felek o açmamış gülü dalından koparmıştı. Hacı, yarın sabah kefenleyip gömecekleri murat almamış kızının, hemen yakındaki caminin haremlğine bırakılmış olan naaşı başında Kur’an okumam için ricaya gelmişti. Bu işlerde bilgim olmadığını söylemek istedim, ama düğümlenen boğazımdan ses çıkmadı, hacı da bu suskunluğumu kabul ettiğime yorup gitti. Ben ve yalnızlığım yine baş başa kaldık ...

O gece tuhaf bir mehtap vardı ve tatlı bir rüzgâr esiyordu. Dut ağacına asılmış olan ipi ağır ağır bir taraftan bir tarafa sallıyordu. Yere düşen gölgeler bana yaşam ve ölümün zamanını belirleyen bir saatin kolları gibi görünüyordu. O anda hacının kızının yüzünü ilk kez gördüğüm o mehtaplı gecenin hayaline daldım. Aklıma yeniden o gül ağacı ve dağılmış saçları geldi. İçimden derin bir ah çekerek “Ne olursa olsun, aydan bin kat daha güzel olan o yüzü bir kez daha görmeliyim” dedim. Karımın, kıyamet günün şefaatchisi onun yardımcısı olsun eşsiz bir kadındı, yüzlerce kez dikip yamaladığı, kefenim olasıca, abamı omuzlarıma atıp câmiye gittim. O anda ne halde olduğumu tahmin edebilirsiniz. Tanrı böyle bir durumu hiçbir kuluna nasip etmesin! İlk anda varlığı belli olmayan ölü bir cisim gibi sessiz ve hareketsiz dona kalmıştım. O gördüğüm endamın şimdi cansız bir şekilde bu namaz çarşafının altında yattığına ve yarın da toprağın altına gireceğine bir türlü inanamıyordum. Fakat buraya Kur’an okumak için geldiğimi düşündüm

ve yavaş yavaş bir şeyler mırıldanmaya başladım. Okumasını bilmediğim Kur'an yerine ezberimde olan duaları okumaya başladım. Ancak gözyaşlarım buna olanak vermiyor, sel gibi akıyordu. Aradan kaç saat geçtiğini Tanrı bilir. Dışarıda herhangi bir ses duyulmuyordu. Üzüntü ve sıkıntıdan delirmek üzereydim. Sonunda ne kadar dua, âyetü'l-kürsü ve âyetler biliyorsam elimden geldiğince okudum. Artık zayıflıktan ve güçsüzlükten dilimin hareket edecek dermanı kalmamıştı. Ben de orada yavaş yavaş öleceğime inanmaya başladım. İçimi birden bir keyif ve coşku kapladı. Böylesi bir durumdayken yakınlardan bir dua sesi yükseldi. Gecenin bağrından kulağıma bir şiirin şu dizeleri gelmeye başladı: Uyan ey gece, âşıklar sırlarını açıklayacaklar / Dostun kapısının, damının tozunu uçuracaklar. Bu şiir beni öylesine etkiledi ki vücuduma sanki yeniden can verilmiş gibi yerimden sıçradım ve bağirmaya başladım, "Ey murat almamış, neden kalkmıyorsun artık? Sen kim ölmek kim!" Kendi kendime "O yüzü tekrar görmeliyim" dedim. Elim kendiliğinden gitti ve usulca çarşafı açtı. Gülümseyen dudakları ve yayılmış saçları ile kızın yüzü ortaya çıktı. Eğildim ve ağzımı ağzına yaklaştırdım. Gözlerim kendiliğinden kapandı ve dudaklarım solgun bir gonca gibi olan dudaklara yapıştı. Ondan sonrasını hatırlamıyorum. Öyle ki, bir anda sırtımda acı bir tekme hissettim, kendimden geçtim. Ayılınca kendimi karanlık bir yerde ayağımda tahtadan ayak bağı ve boynumda zincir olduğu halde buldum. Bekçiler câminin arkasından geçerken haremlikte ışık olduğunu görmüşler. Aç gözlü bir hırsızın kilim ya da hasır çalmak

için câmiye girmiş olabileceğini düşünerek yavaşça içeri girmişler. Beni bu durumda görünce de tekme tokat bir güzel dövdükten sonra sarığımızı boynumuza dolayıp dışarı çıkartmışlar ve sakalımızı kesip, tekrar dövdükten sonra zindana atmışlardı. Şimdi de gördüğümüz gibi buradayım. Fakat bütün bu olanlara rağmen gün geçmiyor ki o gül ağacı, dağılmış saçlar ve gülümseyen dudaklar gözümün önünde canlanmasın ve içimi yakmasın...! Başınızı ağrıttığım için beni bağışlayın. Tam yedi yıldır hiç kimseyle konuşmamıştım da.

Bağdat, Ramazan H.1333

BÖYLE TENCEREYE BÖYLE PANCAR¹¹

Alışkanlık denilen şey, alacaklı Yahudi'ye, ev kedisine, bir adamın elinden lokmasını kapana ya da Tahranlıların dediği gibi, çöpçü İsfahanlı 'ya benzer. Bin kez kapıdan kovsanız bacadan girer. Ondan kurtulamazsınız. Avrupa'da bir ömür geçirdikten sonra bile insan, türlü bahanelerle neler düşünüp, neler yapmak istemiyor ki! Gurbette insanın aklına ülkesiyle ilgili bir şey düşmeye görsün. Hint filine dönüyor, aş erdiğinde gece gündüz dinlemeyen hamile kadına benziyor.

Bir gün, durup durduğum yerde, Avrupa'nın göbeğinde, aklıma İran'ın sıcak, loş hamamları ve orada bir güzel keselenmek geldi. Doğrusu iş o duruma geldi ki peygamber huzuru ile başıma bir tas su dökebilmek, gözümü açtığımda kendimi Tahran'daki mahalle hamamının halvetinde bulmak, ayaklarımı birbiri üzerine atıp kor haline gelmiş mermer taşların üstünde uzatmak

¹¹ Bu bizdeki böyle başa böyle traş deyiminin yerine kullanılan Farsça bir deyimdir.

ve deliğinden tellâğın iki parmak ucunun dışarı çıkmış olduğu, pürtüklü kesesi ile yanına çökerek, yavaş yavaş ve tam bir ağırbaşlılıkla vücudumu keselemesi için bir aylık kazancımı vermeye razıydım. Bu düşünceler aklıma girdiğinden beri, gulyabaninin pençesine düşmüş gibi rahat yüzü göremez, başımı yastığa koyamaz olmuştum. O kadar dolaştım, sordum ki sonunda tellâğının bir süre İran’da bulunmuş ve bu işte özel bir yetenek kazanmış olduğunu söyledikleri bir hamam buldum. Bu müjdeye canımı bile verebilirdim. İşimi gücümü bırakıp hemen oraya gitmek için yola koyuldum. Yol boyunca gözümün önüne, kemerinde çatalı keçi sakalıyla Rüstem’in beyaz devin karnını parçalayışının tasvir edildiği soyunma odasıyla, nemden çürümüş merdivenleriyle, Tahran’daki mahalle hamamımız geliyordu. Özellikle beyaz devin karnının üstündeki, tavandan düşmüş olan kirecin meydana getirdiği, her hafta hamama gelişimde daha da büyümüş olduğunu gördüğüm, leke gözümün önüne geliyordu. Karşıma çıkan hamamcının Rüstem’inkinden geri kalmayan bir sakalı vardı ve kapkara olmuş tahta kasanın arkasında oturmuş sürekli “Sihhatler olsun” diyerek tahtadan ağızlıklı nargilesini fokurdatıyordu. Yok canım! Bu anlattıklarım Avrupa’da hangi hamamda olabilirdi ki? Burada ne bir kase alıç, ne bir kundak, ne de şöyle iyi bir tütün içilecek çubuk bulunabilirdi! Önceden parasını aldıkları bileti elimize tutuşturup, bize tek gözlü çıplak bir odayı gösterdiler. Odadaki tüm eşya, duvardan çıkan paslı bir musluk, tavandan sarkan bir süzgeç ve elbiselerimizi asmak için kapı arkasına çakılmış olan kasap dükkânlarınınkinden farksız bir

çengeldi. Sözü'nün kisası, buna hamam diyorlardı, alsınlar da başlarına çalsınlar. Çok geçmeden tellak efendinin kafası göründü. Utan yerlerimi örtmek istedim. Fakat babam Hz. Adem de burada utan yerlerini örtmemiş ki, deyip bundan vazgeçtik. Herifin gözü bize ilişip de siyah saçlarımızdan, vücut yapımızdan doğulu olduğumuzu anlayınca güldü. Hele de İranlı olduğumuzu öğrenince gülmekten ağzı kulaklarına vardı. Hemen başıma, vücuduma birkaç tas su döktükten sonra dışarı çıktı ve hemen geri döndü. Baktım elinde bizim kıl keselerden bir tane vardı. Vallahi bu bütün bir köye değerdi! Kısacası bizi aynı İran usulünce yatırdı ve keselemeye başladı. O anda öyle bir haz duydum ki anlatamam. Yavaş yavaş herifin keselemenin bütün inceliklerini bildiği ortaya çıkmaya başladı. Keyifle memnuniyetimi belirtmek için ona “Üstat, duyduğuma göre İran’da bulunmuşsunuz” dedim. Elinde eldiven gibi duran keseyi göstererek “Bundan belli olmuyor mu?” dedi. Ona “İran’a gidip de ne yaptın” dedim. Güldü ve “Sen tahmin et bakalım” dedi. “Belki de Avrupa’ya gelen Şahlardan biriyle İran’a gittin” dedim. “Hayır” dedi. “Belki de bir turistin hizmetkârı olmuşsundur” dedim. “Hayır” dedi. “Belki de yaptığım bir hırsızlıktan dolayı polisin seni yakalayamayacağı güvenli bir yer düşüncesiyle gittin” dedim. “Hayır” dedi. “Belki de İran’ın ileri gelenlerinden biri seni gençliğinde alıp İran’a götürdü” dedim. “Hayır” dedi. Ona “Artık aklıma bunlardan başka bir şey gelmiyor. Sen kendin söyle bakalım İran’a ne yapmaya gittin?” dedim. “İşini bilir bir müsteşar idim! ...” dedi. Şaşkınlıktan ağzım hamamın su haznesi gibi açıkta kaldı. Gözlerim fal taşı gibi açıldı “Müsteşar mı

idin?” dedim. “Evet. Müsteşar idim. Bunda şaşıracak ne var?” dedi. “Ne müsteşarı idin?” dedim. “İçişleri, dışişleri, mâliye, adliye, savunma, eğitim, öğretim, vakıflar, kamu yararları, posta ve telgraf, gümrük, ticaret ve daha birçok bakanlık müsteşarıydım” dedi. Gülmek istedim, fakat baktım ki adam şaka etmiyordu. Sözleri de yabana atılacak gibi değildi. “Sizin gibi iki ayaklıdan ne deseniz olur. Ancak biraz insaf buyurunuz. İran’daki bu müsteşarlıklarınız pek de inandırıcı gelmedi” dedim. Güldü ve “Anlaşılan siz kendi İran’ınızı tanımıyorsunuz. Avrupa’da karnavalların ne bayramı olduklarını biliyor musunuz” dedi. “Tabii biliyorum. Karnaval, halkın değişik ve ilginç kıyafetler giyip, yüzlerine maskeler takarak hep beraber hovardalık yaptıkları, şakalaştıkları bir bayramdır. Fakat bunun bizim konumuzla ne ilgisi var?” dedim. Bana, “Ben her ne kadar on sekiz ay öncesine kadar İran’da bulunduysam da şu kadarını anladım ki İran baştan başa bir karnaval ve orada herkes istediği kıyafetle ortaya çıkmakta, kimse kimseyi ilgilendirmemekte” dedi. “Bütün bunlar doğru da sizin müsteşar oluşunuz...” dedim. “O halde dinleyin. Bunları seyahatnamemde günü gününe yazdım size de anlatayım. İlgi duyacak olursanız okumanız için size verebilirim” dedi. “Buna çok sevinirim. Fakat şu anda fırsat varken ayaküstü bana kitaptan ufak bir bölüm anlatıveriniz de kirlerimizi keseleyen bu kişinin nasıl olup da İran’ın önemli sekiz bakanlık ve devlet dairesinin müsteşarı olduğunu anlayalım” dedim. Herif, göğsümde fitil fitil toplanmış kirleri, kesenin ucuyla kenara atıp üstümüze bir tas su döktü ve “Babam bu şehirde tellâklık ve hamamcılık yapıyordu. Ben de

küçüklüğümden beri, hamam, kese, sabun ve masajdan başka bir şey tanımamıştım. Bundan tam yirmi yıl öncesinde bu şehrin ileri gelen bir kişisi rahatsızlanmış ve Avrupa'nın tüm tanınmış doktorlarını getirdikleri halde hiçbir yararı olmamıştı. Bu hasta kişi bir gün kazara, çalışmakta olduğum bir sırada hamama geldi. İyi bir bahşiş ve hediye koparabilirim düşüncesiyle ona güzel bir masaj yaptım.

Ertesi gün baktım yine gelmiş ve “Dün gece altı yıldan beri ilk kez rahat bir uyku çekebildim. Anladığım kadarıyla sizin masajınız iyi geldi. Bunu yine denemeye geldim” dedi. Sözün kısası o günden sonra her gün hamama gelmeye başladı. Anlaşılan masajımızın öyle etkileri varmış ki bunu biz bile bilmiyormuşuz. Artık işlerimiz yolundaydı ve her geçen gün herifin bize olan güveni artıyordu. Masajlarını hiç aksatmıyordu. Sonunda evinde küçük bir hamam yaptırıp bizi de belli bir ücret karşılığında evine aldı. Bir süre sonra da aile bireylerinden biri haline gelmiştik. Bu sırada İran devleti Avrupa'dan müsteşar talebinde bulundu. Bu herifi seçtiler. İran'da onunla çalışacak, ülke işlerinde reform yapacak birkaç kişiyi de beraberinde getirmesini istediler.

Önceleri bizi bırakmak zorunda kalacağı için canı sıkılmıştı. Fakat birden nasıl oldu bilmiyorum, aklına şeytanca bir fikir geldi. Bizi de yanındaki o asalaklar grubuna katıp İran'a götürmeye karar verdi. Tabii, cebinden bir şey çıkmasın diye bizi de heyetinin bir üyesi olarak gösterdi. Biz de bunu kabul ettik.

İran'a gelince gerçi her sabah bizim 'Sahib'e, güzelce masaj yapmak zorunda olduğumdan hamamdan dışarı adım atamıyordum ama 'Mösyö' ve 'Sâhip' unvanlarıyla gösteriş ve mevki sahibi olmuştum. Bizi önce Posta İdaresi'ne aldılar. Avrupa'da herkes posta idaresi hakkında az çok bir şeyler bilir. Örneğin, postacıların özel giysilerinin olduğunu, her mahallede bir postane, her sokak başında bir posta kutusunun bulunduğunu. Biz de İran'da iyi kötü bu düzeni uygulamaya giriştik. Yaptıklarımız öylesine beğenildi ki görmeliydiniz. Şahın nişan ve unvanlarına mazhar olduk, gazeteler yazılarında bizden söz etmeye başladılar, şâirler kasideler yazdılar, şarkıcılar şarkılar bestelediler ve aradan çok geçmeden adımız büyük küçük herkesin dilinde dolaşmaya başladı. Meclisten bile bize geniş yetkiler verildi. Diğer birkaç bakanlık da birer birer bizim idaremiz altına girdi. Artık her tarafımızdan reform akmaya başlamıştı. Mecliste neden olduğumuz yaygara öylesine büyüktü ki, tâziye okuyucular bile böylesine bir yaygara kopartamazlardı.

Fakat bizim herifin masaj işi de savsaklanacak gibi değildi. Çünkü bu işte yalnız onun parmağı olduğu ve istediği anda ayağımızı kaydırabileceğini bildiğimden her sabah Müslüman'ların namaz kıldıkları saatte, makamım ondan daha yüksek düzeye gelmiş olmasına, her yerim aslan, güneş ve rengârenk ilim nişanları ile dolu olmasına rağmen, eski efendimin evinin hamamında hazır olup, onun keselenme ve masajı ile ilgilenmek zorundaydım. Herif de her zaman başını sallayıp gülerdi. Ancak büyüklüğü de elden bırakmazdı. Biz de durumu bozuntuya vermezdik.

Çok geçmeden kendimi büyük bir varlık içinde buldum. Aklıma İran'da okuduğum meşhur İsfahan'lı Hacı Baba kitabından bir cümle geldi. Şöyle diyordu "Ey dostlar İranlılara gönül bağlamayın, çünkü vefasızdırlar. Onların savaş silahı ve barış aracı yalan ve hıyanettir. Adamı hiç yoktan harcarlar. Onları ne kadar kalkındırmaya çalışırsan seni o kadar batırmaya çalışırlar. Yalan ulusal hastalıkları, utanmazlık doğaları, yemin ise bu anlayışın şahididir. Doğru söze yemin ne gerek ama onların yeminlerine bakınız! Canının üstüne, canımın üstüne, çocuklarımla ölümü üstüne, anamın babamın ruhları üstüne, şahın başı üstüne, şahın tacına, senin ölümün üstüne, senin sakalına, selamının üstüne, ekmek tuz üstüne, peygambere, peygamberin soyu üstüne, kibleye, Kuran'a, Hasan'a, Hüseyin'e on dört masuma, on iki imama, peygamber soyundan beşinin üstüne yemin ederim ki. Bütün bu ölmüş ya da yaşamakta olanların canları, ruhları üzerine öylesine yeminler edip, söyledikleri yalanları o kadar iyi örtmektedirler ki! Bu durum beni ihtiyatlı davranmaya sevk etti. En kısa zamanda elimde ne varsa toplayıp vatanıma dönmeliyim dedim. Çünkü İran'da kalmanın bin türlü tehlikesi vardı. Artık yavaş yavaş İranlıların ahlakını kavramaya, bu rintlerin ansızın bir açığımıza ortaya çıkaracağından korkmaya başlamıştım.

Sözün kısası, başınızı ağrıtmayayım, bütün varımı yokumu altına, paraya çevirdim ve hastalık bahanesiyle Avrupa'ya tedavi olmak için gitmem gerektiğini söyleyerek, eşyayı topladım. Bu bahane ile İran'ı da gezmiş olurum düşüncesiyle, Kum, Kâşân, İsfahan ve Şiraz üzerinden Avrupa'ya geçmek istedim. Tahran'dan

hareketim gerçekten tarihi bir gündü. Tüm şehir halkı tası tarağı, çulu çadırı ile bize uzun süre refakat ettiler. Şehir kapıları kapandı, yollarımıza güller saçıldı, inekler, koyunlar kurban edildi, kasideler okundu, ağıtlar yakıldı. Fakat, henüz Kum'a bile varamadan, bir grup hırsız ve yol kesen üstüme çullanıp varımı yokumu aldılar, beni meteliksiz bıraktılar. Bütün bunlara rağmen bin macera ve borç harçla kendimi Avrupa'ya attım. On beş yıldır büyük İran devletinin ileri gelenleri o hırsızları yakalayıp eşyalarımı geri vermek için çalışmalarını sürdürmektedirler. Binlerce kez söz verip, vaatlerde bulunmuş olmalarına rağmen, henüz elime en ufak bir şey geçmiş değil.

Avrupa'da, yokluk ve açlıktan yine bu eski işime dönmek zorunda kaldım ve gördüğünüz gibi...

Adam burada durakladı ve üstüme bir tas su döktü. Derin bir ah çekerek düşünceye daldı. Aklıma küçükken dinlemiş olduğum buna benzer bir hikâyeye geldi. İran ve vatandaşlarım beni şaşırtmıştı. Kendi kendime böyle bir millete böyle bir müsteşar müstahaktır diye düşündüm ve hafifçe gülerek “Böyle tencereye böyle pancar” dedim. Anlaşılan herif pancar kelimesinin anlamını biliyordu. “Pancardan neden söz ediyorsun” dedi. “Bu bir İran atasözüdür” dedim. “Bunu bana açıklar mısınız?” dedi. Kabul ettim. Ancak ne yaptım tam olarak anlatamadım. Hamam süresi olan bir saat da dolmuştu artık. Elbiselerimi giyip dışarı çıktım. Hamamdan dışarı çıkmak üzereyken, baktım adam elinde bir defterle yanıma geldi ve “İran'da bulunduğum süre içinde kendi görüşüme göre, İran, İran halkı, onların ahlâkı, garip ve ilginç adetleri hakkında bir şeyler

yazmıştım. Eğer ilgi duyarsanız bir göz atınız ve bir dahaki gelişinizde beraberinizde getiriniz” dedi. Defteri aldım ve hamamdan sonra kesenin insana verdiği o tatlı rehavetle evimin yolunu tuttum. Evde defteri okumaya başladım.

Gördüm ki herif, oldukça güzel şeyler yazmıştı. Hoşuma gitti. Ancak pek öğrenim görmemiş olduğu içindir ki müsteşar efendi, tüm dünyayı Avrupa gibi sanmış ve İran’a geldiğinde de bu yeni toplum ona oldukça ilginç gelmişti. İzlenimlerinin sonuçlarını tam bir sâdelik ve şaşırılmışlık içinde yazmıştı. Yaklaşık yüz sahife olan bu defterde birçok bölümler vardı. Aşağıda örnek olarak bunlardan birini aktarıyorum.

III. Bölüm

İran Devleti ve Milleti

İranlılar genellikle orta boylu, buğday tenli insanlar olup, çok konuşan, ancak az iş yapan insanlardır. Çok cana yakın ve güler yüzlü olup, gereğinden fazla ağlıyorlar. Yılanı bile deliğinden çıkaracak tatlı dilleri var. Çocuklarını kel yapıyor, büyükleri kafalarını tıraş ediyor, ama sakallarına, bıyıklarına dokunmuyorlar. Bu ülkede garip olan bir şey de sanki orada kadının hiç bulunmayışıdır.

Sokaklarda dört beş yaşlarında kız çocukları dolaşiyor, ancak ortalıkta hiç kadın görünmüyor. Bunun üzerinde ne kadar düşündüysem de bir şey çıkaramadım. Ben dünyada erkeğin bulunmadığı kadınlar şehri olduğunu duymuştum ama, kadınların olmadığı erkekler şehrini duymamıştım. Avrupa'da, İran'da herkesin kadınlarla dolu bir haremünün olduğu söylenir. Tanrı şahidim olsun ki vatandaşlarımın dünyadan haberi yok! Zaten kadının bulunmadığı İran'da nasıl olur da her erkeğin kadın dolu bir evi olur? Cehaletin böylesine pes

doğrusu! Bir gün çarşıda halkın uzun saçlı tüysüz yüzlü, uzun beyaz elbiseli, ipek kemerli birinin çevresinde toplandıklarını gördüm. Kesinlikle kadındır diyerek büyük bir sevinçle, sonunda bir İranlı kadın görebileceğim umuduyla o tarafa koştum. Fakat değildi. Onun bir derviş olduğunu gördüm. Derviş şarkıcı demektir. İran’da opera ya da tiyatro olmadığı için şarkıcılar sokaklarda şarkı söylemektedirler. Avrupa’da tiyatrolara girmek için aldığımız bilet yerine burada şarkıcı halka yeşil bir tüy vermekteler. Bu sokak operasının ücreti de çok az olup kişinin isteğine kalmıştır. İster verir ister vermez.

Bir gün benimle çok iyi arkadaş olan ve birkaç çocuk sahibi bir İranlı’ya “Peki senin karın nerede” diye sordum. Baktım arkadaşım kızardı, bozardı, gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi oldu. Belli ki çok sinirlenmişti. Hata yaptığımı anlayıp özür diledim ve o günden sonra anladım ki bu memlekette kadının yokluğu bir yana onun adının bile ağza alınmaması gerekiyordu.

İran’da olan bir diğer ilginç şey de halkın yarısını oluşturan önemli bir bölümünün kendilerini baştan aşağı kara bir çuval içine sokmalarıdır. Bunlar nefes almak için bile bir delik bırakmamakta ve sokakta bu çuvalar içinde dolaşmaktadırlar. Bu kişilerin seslerini hiç kimsenin duymaması gerekmektedir. Hiçbir zaman herhangi bir kahvehaneye veya başka bir yere gitmeye hakları yoktur. Onların hamamları ayrı olup, hutbe ve çile toplantılarında da ayrı bir yerde oturmaktadırlar. Bu kişiler, yalnız olduklarında onlardan en küçük bir ses bile çıkmamakta, ancak bir araya geldiklerinde garip bir gürültü kopmaktadır. Sanırım bunlar da Avrupa’da olan

keşişler gibi garip ve ilginç bir tür İranlı keşişler olsa gerek. Keşiş de olsalar, halk onlara o denli saygı gösteriyor ki onlara güçsüz, hiçbir şeyi olmayan anlamına gelen, ‘zaife’ adını vermişler.

Şimdi de biraz erkeklerden söz edelim. İranlı erkekler başlarına giydikleri takkelere göre üç önemli bölüme ayrılarak tanınmaktadırlar. Her bölümün kendine özgü konumu ve yaşam biçimi vardır. Buna göre; sarı takkeliler, beyaz takkeliler, siyah takkeliler diye adlandırılırlar.

Kendilerine genellikle “Meşhedli” ya da “Kerbelâlı” denilen ve genellikle çiftçi veya hizmetkâr olan ilk grup, anlayamadığım bir nedenle kendilerini, yaşamları boyunca elden geldiğince çok çalışmaya vermişler, çalışmalarının sonucunu da tamamıyla diğer iki gruba, beyaz ve siyah takkelilere adanmışlardır. Bu konuda o kadar ısrarlıydılar ki birçoğu, açlık ve soğuktan ölüp toprağa kefensiz girerler. Beyaz ve siyah takkeliler ise, onların emeklerinden elde ettikleriyle öylesine zengin olurlar ki paralarını nasıl harcayacaklarını bilemezler. Bunlar evlerinde çeşitli ağırlamalar yapar, gelenlere, kederli yüzlerle ağız burun eğirip ölenlerine rahmet dileyenlere çay, şerbet ve ara sıra pilav ve çilu¹² verirler.

Beyaz ve siyah takkelilerin tüm yaptıkları, bu sarı takkelilerden daha kaç tanesine sahip olacaklarını düşünmek, sürekli bunların alım satımlarıyla uğraşmaktır. Fiyatları da o kadar ucuzdur ki, İran’da bulunduğum süre içinde tek tek alınıp satıldıklarını hiç görmedim. Tam aksine, Avrupa’da bizim arıları

¹² Bir tür etli İran yemeğidir.

kovanlarıyla birlikte hesapladığımız gibi, İran’da bu sarı takkelileri evleri, barkları, köyleri ve kasabalarıyla birlikte alıp satmaktadırlar. Örneğin, bugün falanca kişi yüz haneli sarı takkeli falanca köyü şu kadara satın aldı derler.

Bu sarı takkeli grup, Avrupa’da her yerde sözü edilen, hürriyet, kardeşlik ve eşitlikten hiçbir zaman yararlanamamaktadırlar. Onların hürriyetleri öyle bir yerdedir ki, varlarını, yoklarını, ırzlarını namuslarını, hatta canlarını, içlerinden birini bile bu siyah ve beyaz takkeliler için feda edebilirler ve hiç kimse de buna engel olmaz. Eşitlik konusunda da durum aynıdır. Bunların içinden bin tanesine de baksanız, birinde olup da diğerinde olmayan bir şey bulamazsınız. Darlık ve yoklukta eşitlik nimetinden tam anlamıyla nasiplerini almışlardır. Hatta öldüklerinde hepsi eşit olsun diye mezarlarının başına tahtadan ya da taştan hiçbir belirti koymazlar ve çok geçmeden, rüzgâr ve yağmur mezarlarını ortadan kaldırır, yerle bir eder. Ancak kardeşlik konusuna gelince adı geçen bu yoksul grup, bunu öyle bir yere getirmiştir ki, hepsi birbirilerine kardeş anlamına gelen ‘daş’ demektedirler.

Şimdi de ‘şeyh’ ve ‘müftü’ olarak bilinen beyaz takkelilere gelelim. Bunların halk arasında büyük saygınlıkları vardır. Takkelerinden tanındıkları için ellerine geçirdikleri her bez parçasını başlarına dolarlar, sonunda bu, leyleklerin tepesine yuva yapacağı bir kule halini alır. Bir gün gizlice bir İranlı’ya bunların kafalarını neden böyle sardıklarını sordum. Bana “Özürlü bir parmağı nasıl sarıp sarmaladıklarını görmedin mi hiç? Onlar da belki beyinlerindeki bir özürlü

kapatmaya ve dışarıdan ona temiz hava gelmesini önlemeye çalışıyorlardır” dedi.

Bu beyaz takkeliler takımı çok ağırbaşlı ve oturaklı kimseler. Başlarındaki bu ağır sarığın kafalarını arkaya düşürmesini ve dengelerini bozmasını önlemek için elden geldiğince sakallarını ağırlaştırmaktadırlar. Bir yandan bu sarık, diğer yandan o sakal ve kıllar başlarını ve yüzlerini bir ucu beyaz, bir ucu siyah ve kulpuna kaş göz yapılmış tahtadan bir havana benzetmektedir.

Bu beyaz takkeliler öylesine ağırbaşlı ve sakın kimselerdir ki sokaktan geçtiklerinde herkes kendini onlara selâm vermek zorunda hissetmektedir. Bununla birlikte yılın bir iki ayında başlarına bir delilik vuruyor, at, eşek ve katır sırtında yirmi dört saat gece gündüz çarşıda pazarda dolaşiyor, öylesine feryat ediyorlar ki halk onların bu durumlarına acıyarak yavaş yavaş her taraftan ağlama ve inleme sesleri yükselmeye başlıyor. Derken iş o dereceye varıyor ki, bu iki tabakadakilere hizmet olsun diye her an canlarını bile feda etmeye hazır olan sarı takkeliler, boyunlarına kefenler geçirip kama denilen özel küçük kılıçlarla kafalarını yarmaya başlıyor ve sokakları kana buluyorlar.

İran’da kaldığım süre içinde bu beyaz takkeliler takımının işlerinin ne olduğunu öğrenmeye çok çalıştım ama buna muvaffak olamadım. Ancak her ne ise, insanların göremediği gizli bir iş olsa gerek. Sanırım bir el sanatı. Çünkü halk genellikle onların ellerini öpüyorlar. Bir gün bir İranlı tanıdığa “Bu beyaz külâhlıların bir el sanatıyla uğraştıklarını biliyorum ama ne olduğunu çıkaramadım” dedim. Bana “Evet çok

büyük bir el sanatıdır ve İran ülkesi onun sayesinde varlığını sürdürebilmektedir. Eğer bu sanat olmazsa dönen çarklar durur ve işlerdeki tüm düzen yok olur” dedi. Ona “Bu büyük sanatın adı nedir?” diye sorunca “Rüşvet” dedi. Bu sözcüğün anlamını bilmediğimi söylemeye utandım ve anlamış gibi yaptım. Şu ana kadar da bunun anlamını çıkarmış değilim. Aslında adam benimle alay etmiş olabilirdi. Onun için bu konuşmanın arkasından “Evet, bu beyaz takkelilerin ellerinin kırmızı olduğunu gördüm. Kuşkusuz, bu sözünü ettiğin sanatın etkisi olsa gerek” dedim. “Hayır, bu kırmızılık halkın yüreğinin kanıdır” dedi. Fakat sonra bunu gerçek olarak söylemediğini anladım. Ellerindeki kırmızılığın da kına olduğunu öğrendim. Bunun gibi söylediği diğer şeylere de olan güvenim sarsıldı. Her şey bir yana bu sanat her ne ise, baş parmak ve şahadet parmağının buna tam bir yatkınlığının olması gerekmektedir. Bunun için de sürekli olarak onlara jimnastik yaptırıp alıştırmaya çalışıyorlardı. Küçük yuvarlak taşları delip içlerinden ip geçirmişler, gece gündüz bu iki parmağın arasında döndürüp duruyorlardı. Böylece parmakları güç kazanıyordu.

Şimdi de gelelim İran’da kendilerine ‘Han’ denilen üçüncü tabakaya. Yani siyah takkelilere. Tüm devlet idaresi ister merkezde ister vilâyetlerde ister eyaletlerde, hep bunların ellerinde bulunmaktaydı. Aralarında oluşturdukları büyük bir heyetleri vardı. Buraya girenin ekmeğine yağ sürülürdü. Adına, “Divan” denmekteydi.

Bu sözcük İran efsanelerinde meşhur olan dîv¹³ sözcüğünden gelmektedir. Herkes bilir ki dîvin işi terstir. Yani iyilik yapacak olursan ilk lokması sen olursun. Eğer doğru söylersen düşmanın, yalan söylersen dostun olur. Bu siyah takkeliler de bunlara benzediklerinden ve işleri de ters olduğundan, oluşturdukları bu heyete 'Divan' adını koymuşlardır.

Buraya girmek isteyen bir kişinin önce adını değiştirmesi gerekmektedir. Onlara verilen yeni adlar, genellikle hayvan ya da savaş aletleri adı olmaktadır. Örneğin çakal anlamına gelen Kelbüddüvle, makas anlamına gelen Mekrazüssaltana, (aramızda kalsın tellak başı Arapça sözcüklerin çevirilerinde pek de yeterli değildi. Köpek çakalın kardeşi olup birbirlerine o kadar uzak olmamakla birlikte yine de köpeği çakal olarak belirtmiş).

Bu siyah takkeliler kendi yönetmelikleri gereği başkalarına yararı olacak bir adım atmamak, kendi çıkarları dışında söz söylememek zorundadırlar. Avrupa'dayken faydacılık felsefesini bir İngiliz'in bulmuş olduğunu öğrenmiştim, ancak şu bilinmelidir ki o İngiliz'in daha babası bile dünyada yokken bu felsefe İran'da gelişiminin doruğuna ulaşmıştı. Avrupa'daki medeniyetin bütün ışığının doğudan gelmiş olması da buna bir kanıttır.

Bu siyah takkelilerin tüm çabaları İran'ın her kesiminde düzen ve sükûneti sağlamaktır. Bütün karşı

¹³ Türkçe'de dev anlamında kullanılır. Farsça cin, şeytan anlamındadır. Sonuna getirilen *an* eki Farsça çoğul takısıdır. Divanın anlamı meclis olup burada cinas yapılmaktadır.

çıkmaların ve mutsuzlukların paradan kaynaklandığını bildikleri için tüm güçlerini hiç kimsenin elinde para kalmaması yönünde harcarlar ve nerede para bulurlarsa hemen el koyarlar. Bu işi yerine getirmek için de ülkenin her tarafına görevliler gönderip hangi yolla olursa olsun hiç kimsenin elinde para bulunmasına izin vermezler. Bu akıllıca önlem sayesinde paranın da İran’da kalmasını, başka yere gitmemesini sağlayarak, Taki’nin cebinden Naki’nin cebine sokarak binlerce sakıncalı olayı önlemiş olurlar. Elhak Avrupa’da bizim öncelikli işimiz, bunlardan ders alıp ülkemizdeki zavallıların ellerinde para olup ta bundan kaynaklanacak bir sorunla karşılaşmalarını önlemek olmalıdır.

Sakallarını tıraş edip, bıyıklarını parlatan, takkelerinin boyunu birkaç parmak kısaltıp aynı yöne yatırarak giyen bu siyah takkelilerden bir bölümüne medenî denmektedir. Bunlar, “Divan” heyetinin yönetmeliğinde bazı değişiklik ve ‘reform’lara taraftardılar. Bunlar şöyle demektedirler: “Bugüne kadar bu beyaz takkelilere yani müftülere karşı yönetmelik kurallarına tam uyulmamış, mallarına el konulurken bazılarında eksik alınmış veya aldanma içinde bulunulmuştur. Bundan böyle hepsine eşit davranarak beyaz takkelilerle sarı takkeliler arasında ayırım yapılmamalıdır.” Bana göre bu medeniler haklıdırlar. Avrupa’da medeniyet alanında ulaştığımız nokta kendilerine Avrupalı diyen bu siyah takkeliler sayesinde olmuştur. Onlara şükran borçluyuz. Dünya böylece eşitlik duygusunun farkına varmış ve bu verimli tohumu kendi ülkelerinde de yeşertmeye çalışmıştır.

İlginç bir nokta daha var ki o da birçok dilden kelimelerle oluşturulan uluslararası bir dil olması ve yaygınlaşması için çaba gösterilen ‘esperanto’ İran’da çok yaygın olup bu medeniler grubu arasında bundan başka bir dil konuşulmamaktadır. Birçok Avrupa dilinin karışımından meydana gelmiş ve arasına Farsça, Arapça ve Türkçe birçok sözcük sıkıştırılmış olan bu dili anlamak bizim için hiç de zor olmamaktadır.

İşte bunlar benim İran kadınları, erkekleri, milleti ve devleti hakkındaki izlenimlerimin bir özeti.

Tellâk başı efendinin yazdıklarının üçüncü bölümü bu sözlerle bitiyordu. Bunları okumak çok hoşuma gitti. Altına Farsça aşağıdaki şu cümleyi yazıp sahibine postaladım.

Böyle erkeklere böyle kadınlar!	Böyle tencereye böyle pancar!
Böyle millete böyle devlet!	Böyle tencereye böyle pancar!
Böyle dairelere böyle müsteşar!	Böyle tencereye böyle pancar!

Berlin, H. 1340 yılı başları

YÜZSÜZ HAZRETLERİ (VİLÂNU'D DUVLE)¹⁴

Vilânudduvle öyle bir bitki türüdür ki sadece İran'da yetişir ve meyvesi her aşı çeşni olur.

Zavallı Asalak Hazretleri! İşleri öylesine yoğundu ki başını bile kaşıyacak zamanı yoktu. İnsanlar onu biraz yalnız bıraksalar olmaz mıydı? Bırakmıyorlardı işte. Başını şöyle evine sokup ta rahat edemiyordu zavallı! Asalak Hazretleri'nin evi barkı yoktu ve 'Dervişin gece gittiği yer onun sarayı olur' sözü tam onun için söylenmişti. Fakat bu insanlar da işin tadını kaçırıyorlardı artık. Bir saniye bile zavallıyı kendi halinde bırakmıyorlardı. Talihsiz Asalak Hazretleri kalp para gibi elden ele dolaşmak zorunda kalıyordu. Vallahi bu yüz­süz insanlar yüzünden yakasını parçalamasına az kalmıştı. Allah aşkına buna da yaşamak mı denirdi! Her Allah'ın günü bir başka evde geceleme­k zorunda kalıyordu. Lânet olsun bu insanların soyuna.

¹⁴İran'da her yerde yetişen arsız bir bitki türüdür. Farsça'da aylak, işsiz güçsüz ve aynı zamanda yüz­süz kimseler için kullanılan bir terimdir.

Asalak Hazretleri her sabah gözünü açtığında kendini tanımadığı bir evde başka bir yatakta buluyordu. Sabah kahvaltıda karnını iyice doyurmak zorundaydı. Çünkü öğlen olunca bu yüz­süz insanların elinden fırsat bulup ta bir lokma bir şey atıştırıp atıştırılamayacağını Allah bilirdi. Bu arada Asalak Hazretleri henüz uykudayken ev sahibinin önemli bir işi için dışarı çıktığı söylenir. Asalak Hazretleri üç gecedden sonra nihayet bu yüz­süz ev sahibinin elinden kurtulabileceği için Tanrıya şükreder. Ancak gece kaldığı her evin sahibinin bu kadar erken saatte nasıl olup da acele işleri çıktığına şaşmaktan da kendini alamaz. Peki neden Asalak Hazretleri'nin hiçbir zaman böylesine önemli bir işi çıkmamıştı? Yoksa sabahın köründe yakalarına yapışan alacaklıları mı çıkagelmişti! Vay babam vay! Daha ne süt gelmiş ne de evlerin kapıları, dükkânlar açılmıştı. Önemli bir iş de neyin nesiymiş? Tek ihtimal ev sahibinin hamama gitmiş olmasıydı. İyi ya, Asalak Hazretleri de uzun zamandır hamama gitme fırsatı bulamamıştı. Beraber gidebilirlerdi. Asalak Hazretleri'nin boş vakti, hamam kesesi ve otu olmadığı bir gerçektir, fakat hiç olmazsa sabunlanıp masajla üzerindeki yorgunluğu ve uyuşukluğu atabilirdi. Biraz sonra Asalak Hazretleri giyinirken çoraplarının arı peteği gibi delik deşik, gömleğinin ise aşıklarınki gibi yırtık pırtık olduğunu görür. Ev sahibinin hizmetkârına seslenerek “Arkadaşım, biliyorsun ki bu insanlar ben zavallının boğazından su geçmesine bile izin vermiyorlar. Gidip kendime bir çift çorap bile alamıyorum. Şu sıralarda da beni İçişleri Bakanı bekliyor. Eve uğrayıp çorabımı değiştirecek vaktim yok. İçerdekilere sesleniver de beyinkilerden bir

çift çorap ve bir gömlek göndersinler bana. Çünkü korkarım geç kalacağım” dedi. Asalak Hazretleri getirilen çorapları giymek üzereyken bunların bağcıklarıyla iki üç gün önce sabahladığı evde getirilen çoraplarınkinin aynı renk olduklarını görerek şaşırır. Bunu iyiye yorup dışarı çıkmak üzere abasını omzuna attığında bunun da yedi sekiz gün önce civar tanıdıklardan birinden ödünç aldığı ve şu ana kadar işlerinin yoğunluğu nedeniyle fırsat bulup da geri veremediği aba olduğunu fark eder. Zavallı Asalak Hazretleri’nin üstündekilerin her bir parçası ölü yıkayıcılarınınki gibi ya birinin malı ya da bir başkasından gelmeydi. Vallahi bıkmıştı bu insanlardan. Başını alıp uzaklara gitse yeriydi!

Sonunda Asalak Hazretleri ev sahibine bir Allahaismarladık bile diyemeden gitmek zorunda kaldığı için evin hizmetkârı aracılığıyla pek çok özür dileyerek oradan ayrılır. Fakat insanların dostlukları bir anda bitmezdi. Gerekirse tabii ki onların yardımlarına koşacaktı.

Sokağa çıkar, henüz yirmi adım gitmeden on, on beş arkadaş ve tanıdığa rastlar. İnsan bu durumda ne yapabirdi? Nihayet o da kırk yıldır bu şehrin çocuğuydu. Şâh’ın hareminin kadınları değillerdi ki onlara sırtını dönsün! El-aman bu hayattan! Zavallı Asalak Hazretleri! Haftanın yedi gününde aynı yerde iki defa yemek yiyememiş, tıpkı sabah başka, akşam başka bir ırmaktan su için ulak beygirine dönmüştü.

Bunların en kötüsü bazen karşılama, bazen uğurlama bazen de falanca aziz arkadaşı yalnız bırakmamak

amacıyla her yere gitmiş, İran'ı karış karış gezmiş, binlerce arkadaş ve tanıdık edinmiş olmasına halde, kendisine uygun, cefakâr bir arkadaş bulamamış olmasındı. Vilânu'l-ulemâ'nın tam Asalak Hazretleri'ne göre bir arkadaş olduğu ve ondan hiçbir şeyini esirgemediği bir gerçektir. Buna karşın, Kum şehrinde iken, ölen şanssız bir tüccarın vekili ve vasisi olduğu sırada onun karısını alıp ev bark sahibi olunca bütün eski arkadaşlık ve insanlık gereklerini unutmuş, hatta Asalak Hazretleri kapısını ne zaman çaldıysa karısına kendisinin evde olmadığını söylemişti.

Fakat bugün, Asalak Hazretleri bitkin ve solgundu. Geceyi bir câminin ibadet yerinde geçirmişti. Bu ateş içindeki güçsüz haliyle de kime gideceğini bilemiyordu. Çaldığı her kapıda ev sahibinin önemli bir iş için dışarı çıktığı ve öğleye de gelmeyeceğini söylüyorlardı. Bu durumda zavallının bir kinin hâpı bile alıp içecek parası yoktu. Eli boş, cebi boştu. Dünya malından elinde, nereden geldiğini kendisinin bile bilmediği ay yıldızlı siyah sigara kutusundan başka bir şey yoktu. Asalak Hazretleri, gerektiği üzere, kutuyu rehin bırakmak için câminin yanındaki aktar dükkânına giderek “Bu kutuyu alıp, karşılığında bana iki üç paket kına kına verir misin?” dedi. Kutuyu alan aktar Asalak Hazretleri'nin haline bakar ve zavallıyı utandırıp üzmenin Tanrı'nın hoşuna gitmeyeceğini düşünerek, esirgenmez deyip kına kına şişesini almak için elini uzatır. Fakat Asalak Hazretleri yavaş bir sesle “Kardeşim, şimdi madem ki Tanrı rızası için bir iş yapmak istiyorsun, kına kınanın yerine bana birkaç parça esrar verirsen daha çok işime yarar.” der. Aktar da kına kınanın yerine iki parmak

boğumu kadar esrarı bir kâğıda sararak Asalak Hazretleri'nin eline tutuşturur. Asalak Hazretleri esrarı alarak kendi kendine “Evet, deva olacak ilâcı bulmak gerek, kına kına ne işime yarayacak ki” diye söylenerek câmiye doğru yürür.

Câmide Mirza'ya rastlar Güneşte abasını dörde katlamış, kalemligi, beyaz defteri, kâğıt rulosu, önünde birkaç paket ve yanında ibriği ile müşteri beklemekte, kalemliginin makası ile tırnaklarını kesmektedir. Yanına gidip selam ederek “Mirza Bey, izin verirseniz, kalem ve divitinizi kullanmak istiyorum. Bir iki satır bir şeyler yazmak istiyorum da” der. Mirza bütün nezaketi ile bir kâğıtla kalemligini Asalak Hazretleri'nin önüne uzatır ve Asalak Hazretleri, yüzünden belli olan ateş içindeki durumu ve güçsüzlüğüyle yazmaya başlar. Bitirince de yavaşça sağ cebinden esrar paketini çıkararak kalemligin çakısı ile parçalayarak kimseye belli etmeden ağzına atar ve üstüne ibrikten birkaç yudum su içer. Mirza'ya teşekkür ettikten sonra câminin ibadet yerine gider. Ayakkabılarını başının altına koyar ve İnnallahi diyerek gözlerini kapatır.

Ertesi sabah, câminin bakıcısı, ibadet yerine girince Asalak Hazretleri'ni sanki bu dünyada değilmiş gibi bir halde görür. Durumdan haberdar olan arkadaş ve tanıdıkları çok geçmeden câmide toplanırlar. Kucağında esrarı içmeden önce yazmış olduğu kâğıdı bulurlar. Şöyle demektedir;

“Elli yıl âvâre ve düzensiz bir yaşamdan sonra cesedimin tanınıp tanınmayacağını bile bilmeden bu fâni dünyadan ayrılıyorum. Tanıdıklarım zahmet ve baş

ağrısından başka bir şey vermedim. Bana karşı genellikle gösterdikleri merhametlerinden emin olmasaydım utancım daha fazla olurdu. Şimdi yaşamımın bu son anında hepsinden özür diliyorum. Aslında bana böyle insanca davranmış olan bu insanların benim gibi birinin özüne muhtaç olmadıklarını biliyorum. Şimdi de beni hayattayken evsiz bırakmayan onlardan, ölümünden sonra bu dünyadaki acı, düzensiz ve âvâre yaşamımın anısına, eğer olursa, mezar taşıma pirim ve mürşidim Baba Tahir-i Üryan'ın şu mısralarını nakşetmelerini rica ediyorum:

Bütün yılanların, karıncaların olmuştur birer yuvası

Ben zavallınsa olmamıştır ne bir yeri ne bir yıkıntısı”

Berlin, Rebiyülevvel H.1340

POLİTİKACI

Nasıl politikacı olup da sivrildiğimi merak ediyorsunuzdur. Bildiğiniz gibi dört yıl önce hallaçlık yapmakta, pamuk atmaktaydım. Bir gün bir, bir gün beş kazanıp akşam olunca da evime ekmek, alabildiğim kadar et ve daha birkaç parça şey götürüyordum. Her akşam da akıllı kıt karım bana: “Git o zıncınla otur hayalarınızı salla, pamuk at, akşam da eve üstün başın pamuktan örümcek ağı kaplanmış bir şekilde gel. Komşumuz Hacı Ali’nin daha düne kadar hiçbir şeyi yokken bak şimdi nasıl adam oldu. Karısının dediğine göre de bugünlerde meclise girecekmiş. Yüklü bir aylıkla birlikte saygınlığı da artacakmış. Sense mezara kadar zıncın pamuk at! Ne olurdu başında biraz akıl olsaydı!” diye sızlanırdı.

Evet karım ilk kez doğru konuşuyordu. O çulsuz Hacı Ali oraya buraya koşuşturarak, girip çıkarak kendisine bir yer bulup sivrilmiş, adı gazetelerde bile geçmeye başlamıştı. Ona demokrat demekteydiler. Kuşkusuz vekil olarak da meclise girecek ve Şah’la başbakanla oturup kalkacaktı. Doğrusu ben de en kötü

işlerden biri olan bu lânet olası işimden artık sıkılmıştım. Yayımin zınlama sesi bana Enker ve Münker'in sesinden daha berbat geliyordu. Yayımin tokmağını elime her alışımında ayıptır söylemesi, eşeğin ayağını tutuyormuşum gibi geliyordu. Bir gece yine utanmaz karımın dırdırları, öylesine dayanılmaz bir hal almıştı ki, artık bu hallaçlığı bir kenara bırakıp Hacı Ali'nin yolunu izlemeye karar verdim. Ezkaza şansımız yaver gitti. Ve olaylar da Tanrının yardımıyla, istediğimiz gibi gelişti. Bir gün nasıl oldu bilmiyorum, çarşıda bir vaveyla koptu ve herkes meclis binasının önünde toplanmak üzere dükkânını kapatmaya başladı. Bir an aptal eşek gibi ortada kalakaldım. Sonra yıldırım hızıyla dükkânımızı kapatıp biz de diğerlerinin arasına katılarak bağırıp çağırmaya başladık. Patırtının başı sonu belli değildi. Ben bu gibi durumlarda nasıl bağırılıp çağırıldığımı daha önceden duymuş olduğumdan tıpkı evde karımla birbirimizle yaptığımız gibi öylesine yaygara kopartmaya başladım ki görmeliydiniz. Şöyle diyordum “Ey İranlılar! Ey çalışkan İranlı! Vatan elden gidiyor daha ne kadar uyuyacaksın, Birlik! Beraberlik! Kardeşlik! Haydi bitirelim şu işi! Ya gidip şehit olalım adımız şerefle anılsın ya da durup bu alçaklık ve utanç içinde yaşayalım. Ya Allah gayret ya Allah hamiyet!” Herkes dükkânını kapatırken yaygarayı da elden bırakmıyorlardı ama sanki akşam olmuş da ekmek su alıp evlerine gideceklermiş gibi ağırdan alıyorlardı. Patırtıyı daha da arttıran dükkân çırakları bu ani kapanmadan çok memnundular ve hemen kahvehanelerin yolunu tutmuşlardı bile. İnşallah dükkânlar birkaç günlüğüne kapanır da bir amca oğlu

ziyaretine gitme fırsatı buluruz diye de ümitleniyorlardı. Yaygaranın bu duruma gelmesinde katkımızın büyük olduğunu söylemeden geçemeyeceğim. Ateşi körüklenmiş bir semavere, bir ateş topuna dönmüştüm. Öylesine müthiş şeyler söylüyordum ki bunlara ben bile şaşırmağa başlamıştım. Özellikle, eğer Şah bize destek vermeyecek olursa onu da alaşağı ederiz diye bağırmam çok etkili oldu. Hemen sağdan soldan bir iki tanıdık kulağıma yavaşça “Şeyh Cafer, Allah saklasın! Aklımı mı kaçırdın, neler saçmalyorsun? Böyle laflar bir hallacın neyine. Adamın kellesini götürürler!” dediler. Ancak bu sözler Şeyh Cafer’in bir kulağından girip diğerinden çıktı. Vatanın sorunlarına kendimi öyle kaptırmış, bağırıyordum ki sesim çarşıdaki dondurma ve hıyar satıcılarınınkini bile bastırıyordu. Yavaş yavaş işsiz, güçsüz, kör, topal kim varsa çevremizde toplanmaya başladı. Kendimizi bir şey sanmaya başladık. Oğlum Hasan’ın okulda öyküsünü öğrendiği ve geceleri de evde bize anlattığı Demirci Kâve’ye benzetiyordum kendimi. Sersem eşek gibi meclisin yolunu tuttuk. Çevremdekilerin sayısı gittikçe artıyordu. Meclis binasının önüne geldiğimizde bin kişi kadar olmuştuk. Orada önümüzü kesen bekçi, içeri girmemizi engelledi. Laf kalabalığı ile onu kenara çekmek istedik ama gördük ki herif öyle kuru gürültüye pabuç bırakacak cinsten değildi. Laftan anlamaz bir Türk’tü. Belindeki fişekliği ve burma bıyıklı görüntüsüyle de pek şakadan anlar birine benzemiyordu. Bunun üzerine kalabalığa dönerek “Kanunlara karşı saygılı olmalıyız. Böyle binlerce kişiyle gelerek sorunlarımızı, adalet istediğimizi, bugün bu seçkin ve kahraman milletin

vekillerinin görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini, milletin bu uğurda canını feda etmeye hazır olduğunu, benim de bu konuda halka engel olamayacağımı anlatması için içimizden birini seçip içeri göndermemiz gerekiyor” dedim. O anda, güya daha önce mecliste odacılık yapmış, takkesinin altından saçının kakülü dışarı çıkmış olan bir delikanlı hemen ortaya atılıp, mesajı ben iletirim, dedi ve içeri daldı. Çok geçmeden içeriden gelen birkaç kişi Sayın Şeyh Cafer’i huzura çağırdılar. Bunun üzerine biz de koltuklarımızı kabartarak kasıla kasıla içeri girdik. Bu arada içimden aklını başına topla. Sana maksadın, söylemek istediğin ne diye sorarlarsa adam gibi cevap ver ki Tanrı’nın da hoşuna gitsin diye düşünüyordum. Bana refakat ederek yol gösteren hizmetkârdan, bugünkü olayların nedenini, çarşının neden kapandığını sormak istedim. Ancak buna fırsat bulamadan kendimi vekillerin huzurunda buldum. Kalabalık arasında üstüm başım dağılmış, ayakkabılarımın teki kaybolmuş, yalınayak orada kalakalmıştım. Böyle bir topluluğu ilk kez görüyordum. Allah bereketini arttırsın, bir sürü kravatlı, sıra halinde sandalyelerde, namazdaki gibi saf bağlamış bir şekilde oturuyorlardı. Tespîh tanelerine benziyorlardı. Aralarında bir sarık ve mendil de göze çarpıyordu. İlerde mihraba benzer bir yer vardı. Birkaç ensesi kalın orada oturmuş onların da altında birkaç kişi insanın sevap ve günahlarını yazan görevliler gibi, önlerinde duran destelerce kâğıdı karalayıp duruyorlardı. Başınızı daha fazla ağrıtmayayım. Ön sırada oturan ak saçlı bir kravatlı bana dönerek, “Sayın Şeyh Cafer devletimizce oluşturulan heyet sorunların halkın isteği doğrultusunda

sonuçlanması için ciddi ve âcil önlemler alınması yolunda karara varmıştır. Sonucun olumlu olacağından umutluyuz. Milletın haklarının alemdarı olan siz cenab-ı âlinizden ricamız şudur ki halkı yatıştırınız ve onlara isteklerinin ne pahasına olursa olsun yerine getirileceğine dair söz veriniz “dedi. Bundan sonra daha bir takım karışık laflar ettiler. Bütün bunlardan anlayabildiğim tek şey ak saçlı kravatlının vekillerin başı, diğer ensesi kalınlarınsa demokrat, bağımsızlar ve birtakım işe yaramazlar olduklarıydı. Meclis binasından çıktığımda dışarıdaki topluluğa bu yeni öğrendiğim lafları da kullanarak, bir nutuk çekmeyi ve kendimizi beğendirmeyi düşünüyordum ancak gördüm ki dışarıda o kalabalıktan eser kalmamıştı. Bu seçkin ve çalışkan milletin bireyleri haklarını koruma konusunda ısrarlı olmamayı tercih etmişler ve kendi işlerine dönmüşlerdi. Tavuk pazarından beri peşimize takılmış olan kel, kör ve topallar oturmuşlar, meydanın bir köşesinde aşık oynuyorlardı. Sanki birkaç dakika önce yaşa Şeyh Cafer diye yeri göğü inleyen onlar değillerdi. Biz de başımızı öne eğip bu olanları bir an önce karımıza anlatmak için evimizin yolunu tuttuk. Meydanın bir ucunda Şeyh Cafer Bey’in mesajını iletmek için ortaya atılan genci gördüm. Kahvehaneenin kanepesine yayılmış, sarığını yana eğmiş, çayını yudumluyordu. Biraz önce bu çalışkan ve seçkin milletin meclisine girmemize aracı olan o değildi sanki. Eve doğru yürürken, kendi kendime her ne kadar bu gece karım ve çocuğum aç karnına yatmak zorunda kalacaklarsa da artık politikacı olmuşuk diye düşünüyordum.

Göstermiş olduğum cesaret eve benden önce ulaşmıştı. Daha kapıdan içeri adımımı atmamıştım ki Hasan'ımın annesi beni güler yüz ve saygılarla karşıladı “Tamam işte şimdi adam oldun. Daha dün kimsenin tanımadığı sen, şimdi Şah'a ve başbakana karşı bayrak açmış, bülbüller gibi şakıyor, nutuklar atıyorsun. İnsanlar bizzat başbakanın seni ağzından öptüğünü söylüyor. Bravo sana! Binlerce kez aferin! Hacı Ali'nin karısı hasedinden çatlayacak şimdi!” dedi. Baktım ki karım, kocasını efsanevi Rüstem gibi görmeye başlamış, biz de büyüklük bizde kalsın diyerek, istifimizi bozmadan koltuklarımızı kabarta kabarta, “Evet artık bu milletin bir sahibi var! Milletin isteklerini yerine getirmek zorundalar...” dedim

Sözün kısası mecliste duyup da dışarı çıktığımda söylemek istediğim, ama bunun için adam bulamadığım o ilginç lafları karımıza aktarma fırsatı buldum ve olayı onun için anlaşılabilir bir hale getirdim.

Ertesi gün başkent gazeteleri dünkü yürüyüşü ayrıntılarıyla yazdılar ve benim coşkulu hiddetimi milletin hissiyatı olarak yorumladılar. Özellikle “Hakikat-ı Şaşânî” gazetesinin, oğlum Hasan'ın heceleye heceleye okuduğu andan beri, halâ aklımda kalmış olan baş yazısında şöyle diyordu: “Her ne kadar pamuk bitki, demir madense de Hallaç Cafer'le Demirci Kâve her ikisi de aynı bahçenin gülleridirler. Her ikisi de İran'ın seçkin evlatları, onun bağımsızlık ve kurtuluşunun savunucularıdır!” Hatta biri gelip muhabir olduğunu söyleyerek, benimle “entervyu”¹⁵ yapmak

¹⁵ İngilizce Interview.

istediğini söyleyerek bize şeytanın bile aklına gelmeyecek sorular sordu. Bunların ne işine yarayacağını bilmiyordum. Sonra fotoğrafımızı çekmek için ondan daha hoş bir Avrupalı geldi. Karım, ona bir sürü küfür sallayıp, “Biz İranlı’ların karnı böyle palavralara tok, bizi bunlarla kandıramazsınız.” diyerek kapıyı yüzüne kapattı. Kısacası politikacı olduğumuzun ilk alâmeti olarak harmanın üstüne üşüşen çekirgeler gibi evimize gazeteler yağmaya başladı. Bize takmadık isim bırakmamışlardı. Millet gerçeğinin önderi, vatanın ve yurtseverlerin babası, zamanın Eflatunu, dönemin Aristosu. Sonunda kuyruğumuza takacak ad kalmamıştı. Ne yazık ki karımın akli bunları anlamaktan uzaktı. Hoş, bizimki de ondan pek geri kalmazdı ya!

Kısacası, başınızı ağrıtmayayım, aynı gün öğleden önce Hacı Ali beni görmeye geldi ve baş başa konuşmak istediğini söyledi. Bir nargile yakıp eline verdim ve emirlerini dinlemeye hazır olduğumu söyledim. Hacı Ali nargileden bir nefes çekip, kaşlarını kaldırarak şöyle dedi; “Kardeşim, hastalığının sana da bulaşmış olduğu açıkça belli oluyor. Başına iş almak mı istiyorsun, çok güzel. Binlerce kez gözümüz aydın. Politikanın da frengi gibi bulaşıcı olduğunu bilmiyordum. Ortak, ortağını görmek bile istemez. Ancak kafası çalışan adam nerede nasıl davranacağını iyi bilir. Başını ağrıtmamın nedeni şu idi; Dün her ne kadar yüzyıllık yolu bir günde kat etmiş isen de adın çarşıda pazarda herkesin dilinde dolaşıyor olsa da bu yolda daha yenisin, acemisin. Her şeye rağmen bu alanda senden birkaç gömlek üstünüz. Yapacağımız şey el ele verip bu tehlikelerle dolu politika yolunda birbirimize destek olmaktır. Bir elin ses

getirmediğini herkes bilir. Bu düzenbazlar bu meydanı yalnızca kendilerine ait görürler ve yeni birinin gelip işlerine burnunu sokmasına izin vermezler. Bugün bağırıp çağırarak bakan ve vekile yandaş olmakla işlerinin yolunda gideceğini sanıyorsan, aldaniyorsun! Uyuyorsun sen! Yarından sonra üzerine öylesine iftira ve karalamalar yağacak ki buna şaşırıp kalacaksın.”

Hacı Ali bunları söyledikten sonra nargilesinden öyle bir nefes çekti ki, suyu kamıştan dışarı fişkırttı ve sonra da ağzındaki dumanı güçlü bir şekilde dışarı üfledi. Gerçi onun bu sözlerinin ne anlama geldiğini tam olarak kavrayamamıştım ama, Hacı Ali'nin ne eski kurt, görmüş geçirmiş, yaman biri olduğunu bilmiyor değildim. Karımın gözü önünde bütün bu olanlara kalem çekemezdim. Hacı Ali'nin isteklerini kabul ettim. Buna göre elimden geldiğince onun bakan olması için çalışacaktım. O da bana yol gösterecekti. Bu görüşmemizde Hacı Ali bana çok önemli nasihatlerde bulundu. Dediğine göre biz ayağımızı siyaset merdiveninin henüz ilk basamağına yerleştirmiştik. Nargilesinin ateşi sönmeye yüz tuttuğunda, ayağa kalkıp gidecekken bana, bundan sonraki oturum ne zaman ve nerede olacak diye sordu. Oturum sözcüğünü o güne kadar hiç duymamış olduğumdan cevap veremedim. Hacı Ali düzenbazın biriydi. Durumu anladı ve dedi ki “Kuyumcuların aralarında kendilerine özgü bir dilleri olduğu gibi. Siyasilerin de kendi aralarında senin de yavaş yavaş öğreneceğin özel bir dilleri vardır. Mesela oturum. Yani görüşme, toplantı. İnsanlar bir daha ne zaman görüşeceğiz derken politikacılar, “Gelecek oturum ne zaman” derler. Sonraki günlerde her

oturumda Hacı Ali'nin bana bu özel dilden yeni sözcükler öğretmesini kararlaştırdık. O gün Hacı Ali'nin bana öğrettiği şu sözler halâ aklımdadır:

Meslekli yani dindar – Meslektaş yani arkadaşı, tanıdık – Faal yani koşuşturan – Nezaketsiz yani hoş olmayan – Yaşa yani Tanrı ömür versin – Mevkiyet yani durum.

Hacı Ali gidince üstümüze başımıza çeki düzen verip karıma, “Oturumum var” dedim. Zavallı donup kaldı. Onu o halde bırakıp dünya ne âlemde diye bakmak için çarşıya doğru gideyim dedim. Mahallenin bakkalına çakkalına selam edip çarşıya doğru giderken gördüm ki ünümüz her tarafa yayılmış. Anlaşılan bu sayede beş altı ay borca yazdırıp geçinip gidebilecektik. Kendi kendime gülmeye başladım ve içimden, “Çok yaşa sen Şeyh Cafer” İran milletinin hallaç önderi! Zamanının Kâve’si çok yaşa!” diyordum. Köşe başında birkaç kişi çevremi sardı. Ve beni biraz pohpohladıktan sonra sanki şeriat hâkimi ya da mahalle kadısıymışım gibi bana birilerini şikâyet etmeye başladılar. Birini falanca zorla evinden atmış ve malına mülküne el koymuş. Bir diğerini ise, ulemadan falanca, karısını boşamak zorunda bırakmış ve onu hile ile kendi nikâhına almış. Anlaşılan kadın güzelce biriymiş. Sözün kısası çarşıya varıncaya kadar Tahran’ın yüzyıllık tüm şer’i ve askeri sorunlarını bana iletiler. Ben de onlara bol keseden vaat ve sözler dağıtıyor, “Allah ömrünü arttırsın, Allah düşmanlarını ve kötülüğünü isteyenleri kahretsin” diyordum. Bu arada şunu anladım ki bir politikacının sakalı Enuşirvan’ın zinciri gibi sabah ezanından akşam ezanına kadar sorunu olanların elinde olacak, evi de saltanat tavlasi gibi

hırsızın, serserinin, adam öldürenin sığınma yeri olacaktı. Gelin görün ki insanda Hızır ömrü olsa bütün bu sorunların altından kalkamazdı.

Artık çarşıya varmıştım. Çaktırmadan biraz kasılarak ancak Şeyh Cafer'in o asık suratını da elden geldiğince güleç ve şirin göstermeye çalışarak yürüyordum. Selamlara öylesine tatlı karşılıklar veriyordum ki gören beni mahallenin elli yıllık mollası sanırdı. Ara sıra "Sayın Şeyh, hangi görevde bulunuyorsunuz?" diye soruyorlardı. Ben de sanki evimin sandık odasıyla bakanlıklar arasında özel bir telefon hattı varmış gibi, kısa, karışık, Tanrı acısın, o kadar da kötü değil, o konuda umutluyum, mevkiyet çok hassas, sanırım buhrana neden olacak ve benzeri laflar ediyor, araya Hacı Ali'den öğrendiğim yeni sözleri de yerli yersiz sıkıştırıyor, politika antrenmanı yapıyordum. Yavaş yavaş dükkânıma varmıştım. Bir an öylece kapının önünde durdum. Cebimiz gelin aynasından da temiz, pak idi ve kenara köşeye sıkıştırdığımız hiçbir şeyimiz de yoktu. Bakkalın çakkalın bu selam ve taltiflerinden öyle anlaşılıyordu ki birkaç kez yine borca bir şeyler alabilecektik. Ama borç alınan ekmek insanın boğazına takılır. Kendi kendime iyi düşün, saçma sapan şeyler yapma dedim. Hepsinden kötüsü oğlum Hasan'ın aylık okul ödemeleriydi. Her ay evimize bir felâket gibi çöker, dünyamızı karartırdı. Onu bir daha okula göndermeyip eşekçinin yanına çırak vermeye karar verdiğim her defasında kapım çalınır ve okul müdürünün kafası görünürdü. O kadar çok hadis ve âyetler okur, konuşurdu ki Hasan'ın okul ödeneği olan aylık beş

kıranı¹⁶ taşın altında da olsa çıkarıp göndermem şart olurdu. Bunu yapmazsam, Mülcem, Nisnan bin Üns ve Şimr zi'l Cevşen'den de hain, kâfir ve ahmak olacaktım. Şeytan diyordu ki aç dükkânını otur işinle uğraş. Makam ve itibar işini yapmaya engel değil ki. Hz. Peygamber de bahçıvanlık yaparmış. Kulağıma karımın yakınmaları ve yayımın iğrenç zınlaması gelir gibiydi. Saçlarım diken diken oldu. Ayaklarımın bağı çözüldü. Bu sırada gür bir selâm aleykümle kendime geldim. Vücudunun her uzvu ayrı bir şekilde oynayan biri karşımda duruyordu. Dalkavukluk kalıbından çıkmış gibiydi. Ağzı beslemenizim derken, gözleri sizin en değersiz kulunuzum diyor, boynunu eğiyor, büküyor, eşiğinizin bir hizmetkârıym diyor. Vücudundaki her kılda sanki bir dil vardı ve adam kazıklama ustasıydı. Bizi de epey pohpohladı. Başta yalnızca dualar ederken, daha sonra eşiğimizin hizmetkârı ve sonunda köpeği olmuştu. Bize önce yüzyıllık ömür dilerken, nasıl olsa cebinden çıkan bir şey olmadığı için, bunu bin yıla çıkardı. Ezberlemiş olduğu bir ziyaretnâmeyi bana naklediyormuş gibiydi. Bana tek bir söz söyleme fırsatı vermiyordu. Bir arkama, bir önüme geçiyor, sakalını oynatıyor, ellerini göğsünden gözlerinin üstüne, gözlerinin üstünden göğsüne koyuyor, güler yüzle, başını gerdanını oynatarak, bana, çoluğuma çocuğuma, çocuğumun çocuğuna, babama, yedi ceddime dualar ediyordu. İçim sıkıldı. Neredeyse bağıracaktım. Kendimde olmadan eve doğru yürümeye başladım. Duacımız da peşimize takılmış, tatula¹⁷ yemiş it gibi çevremizde dolanıyor,

¹⁶ Bir İran para birimi.

¹⁷ Bir çeşit zehirli, sersemletici etkisi olan bitki.

gölücükler atarak saçma sapan konuşuyordu. Yavaş yavaş evimin kapısına gelmiştim. Çaldım, açıldı. Artık herifin elinden kurtulacağım diye düşünürken, o da bizimle birlikte içeriye daldı. Özenle kapıyı kapattı ve “Allah’a şükür şöyle oturup rahatça bir iki laf edebileceğiz” dedi. Bu iki ayaklı yaratık karşısında ne yapacağımı şaşırılmış, bütün bunların altından ne çıkacağını merak etmeye başlamıştım. Fakat herif bu defa bizi bırakıp Hakanü’s-saltana’ya dualar etmeye başladı. Dudakları iki değirmen taşı gibi dua unu öğütüyordu. Yine bize dalkavukluk etme krizine tutulabilirdi. Ancak anlayamadığım şey, Hakanü’s-saltana’dan bana ne, Allah onun evini barkını ister yıkar ister kalkındırır... Bunları düşünürken bizim yüzüz, Hakanü’s-saltana’yı bir kenara bırakıp o günlerde başbakan olan Fahru’d-dovle ‘ye taktı. O zaman değirmen dua ve taltif yerine nefret ve lanet öğütmeye başladı. O zaman anladım ki, herif dua okumakta, boş sözler söylemekte ne kadar yetenekliyse, küfürde de bir o kadar yetenekliydi. İşin sonunun neye varacağını merak ediyordum. Zavallı Fahru’d-dovle hain oldu, vicdansız oldu, namussuz oldu, olmadığı şey kalmadı. Anlaşılan herif Fahru’d-dovle ve ailesinin hayat hikâyelerini en küçük ayrıntısına kadar, doğdukları günden itibaren biliyor, onlar hakkında öyle şeyler söylüyordu ki, kendimi tutamadım ve bağırımaya başladım, “Yeter artık çenenin yayı mı kırıldı, durmadan konuşuyorsun. İki saattir başımın etini yedin daha da benden ne istediğini anlamış değilim. Sözlerin kime? Bizim gibi kösenin sakalından ne istiyorsun? Eğer bir isteğin varsa Allah aşkına söyle de kurtulalım, bırak artık

yakamızı, birbirimizi Allah'a emanet edelim de bitsin bu iş”.

Herif işin tadının kaçtığını, patlamak üzere olduğumu görünce zoraki bir gülümsemeyle dedi ki, “Allah saklasın başınızı ağrıtmak istemedim. Size hizmetteki bağlılık ve sevgimden dolayı isteğimi nasıl dile getireceğimi bilemiyorum. Yüzümüzü Hakanü's-saltana'nın huzurunda kara çıkarmayacağınızdan eminim. Kendisi sizin hakkınızda çok iyi şeyler düşünmektedir. Düşünemeyeceğiniz kadar fazla. Ben size olan bağlılık görevimi elimden geldiğince yerine getirmeye ve sizi övüp yüceltmeye gayret ettim. Başbakan olunca yaptıklarınızın karşılığını size kesinlikle ödeyecektir. Ben kendilerine sizin halka nasıl hitap ettiğinizi anlattım. Sizin de iş birliğiniz sayesinde zavallı halkı o vatan haini Fahu'd-dovle belasından bir an önce kurtaracağını ümit etmektedir. Hakanü's-saltana, dostlarını unutan Fahu'd-dovle gibi, yandaşlarını yarı yolda bırakan biri değildir. Fahu'd-dovle için benim neler yaptığımı bir bilseydiniz! Ama o başbakan olunca sanki adımızı daha önce hiç duymamış gibi davranıp bizi köpek yerine bile koymadı. Hayır, Hakanü's-saltana işini bilen, hakşinas bir kişidir ve şimdilik size karşılaşılabileceğiniz harcamalarınız için elinizin altında bulunsun diye bir miktar para gönderdi. Bunun arkası da var tabii...”

Elimde ilk kez bir para kesesi tutuyordum. Evet hayal görmüyordum. Herif daha ben kendime gelemeden kapıyı açmış ve ortadan kaybolmuştu. Başta, bütün bu düzenbazlık ve aldatmacaların hangi amaca yönelik olduğunu, nedenini anlayamadım. Ancak yavaş yavaş

herifin konuştuıkları aklıma geldikçe işin aslını anlamaya başladım. Hakanü's-saltana Fahru'd-dovle'nin ayağını kaydırmak için bizi kendisine yandaş seçmişti. "Aferin bize be! Demek ki artık adam olmaya başlamıştık" diyerek kahkahayla gülmeye başladım. Bu sırada para kesesi elimden avlunun tuğla döşemesi üzerine düştü ve içindeki paralar yuvarlanarak, arkalarından köpek kovalayan civcivler gibi dört bir yana saçıldı. Tam bu sırada kapı açıldı ve bir, Ya Allah'la Hacı Ali'nin kafası görüldü. Dudaklarını öne uzatarak, "Ooo! Görüyorum ki artık evinize mahallenin eski yataklarının pamukları yerine saltanat sikkeleri yağmaya başlamış. İyi Allah'a şükür. Her ne ise Cebrail'in kanat sesi bile o pamuk yayının sesinden daha hoş gelir kulağa. Herhalde tezgâhında para bulsun diye birkaç şeyle birlikte yaşlı yayını da sattın!" dedi.

Herhangi bir şey söyleyip açık vermek istemedim. Ama birbirimizle kardeşlik ve dayanışma içinde olacağımıza dair söz vermiştik. Öte yandan bize verilen bu değeri Hacı Ali'den gizlemeyi de doğrusu içim elvermiyordu. Böylece olayı baştan sona anlattım. Ona, "Şimdi ne düşündüğünü söyle, aramızda bir ayrılık olmasın" dedim. Hacı Ali başını salladı ve "Anlaşılan işlerin yoluna girmiş, ilk hediyeyi Hakanü's-saltana'nın elinden almışsın, yalnız sana söyleyeceğim bir şey daha var o da şapkanı önüne koyup öyle düşünmen. Bundan sonra adımlarında çok dikkatli olmalı, kararlarını da kendin vermelisin. Bir kardeş gibi seni uyarmak benim görevim" dedi. Hacı Ali'nin paralarda gözü olduğunu ve bu sözlerle birkaçını cebine indirmek istediğini düşündüm. Ama değildi. Hacı Ali'nin amacı başkaydı.

Bana, “Şeyh Cafer Bey, şunu bilmelisin ki, ne iş olursa olsun bir sermayeye ihtiyaç vardır. Köşe başındaki mısır satıcısı Kör Rahim’den tut da Eminü’l- darp Hacı Hüseyin Bey’e kadar bir iş yapıp da para kazanmak isteyen herkesin bir sermayeye ihtiyacı vardır. Politikacı olmanın da sermayesiz olmayacağı ortadadır” derken, burada Hacı Ali’nin sözünü kestim. “Yani bir çaba gerektiğini mi söylemek istiyorsun?” dedim. Hacı Ali gülümseyerek; “Hayır, çaba politikacının ne işine yarar, politikacı okul açacak değil ya” dedi. Ona; “O halde işten anlar ve tecrübeli olmak gerekiyor demek istiyorsun” dedim. Bana, “Hay babana rahmet, işten anlar olmak ta neyin nesi, politikacı yazıcılık yapacak değil ya” dedi. Ona, “O halde Mekke, Kerbelâ ve Meşhed’i yüceltmem gerektiğini söylemek istiyorsun” dedim. Hacı Ali bana, “Demek istediğim dürüstlüktür. Politikacının dürüst olması gerekir. Çaba, işten anlama, kutsiyet bunlar boş laflar. Dükkân sahibi politikacının sermayesi dürüstlüktür, işte o kadar!” dedi. Ona, “Dürüst olacaksın, yani başkalarının karısına bakmayacaksın ya da mesela insanların çocuklarına kötülük yapmayacaksın...” dedim. Bana, “Hayır, bunların dürüstlikle ne ilgisi var. Dürüstlük rüşvet almamaktır. Politikacı rüşvet almayan bir kişidir...” Ona, “Rüşvetten kastın ne? Şu molla ve mücahitlere verilen şeyler mi?” dedim. Bana, “Evet eskiden fakir fukara büyüklere, âyanlara, şeyh ve mollalara rüşvet verirlerdi. Ancak meşrutiyetten sonra işler tersine döndü. Hanlar, bakanlar, yöneticiler, aşağıdakilere rüşvet verir oldular...” dedi. Ona “İyi de bu rüşvet olmaz ki. Sadaka ya da zekât gibi bir şey olur. Bunun ne sakıncası var ki...?” dedim. Bana,

“Sadakayı Tanrı için verirler, ancak rüşveti önceleri iki bin tümen olarak şaha ve başkalarına verirler ve işlerini yoluna sokarlardı. Bugünse aynı amaç için o bin, iki bin tümeni, beş ya da on tümenlik keseciklere bölüştürüp otuz kırk politikacıyı görerek aynı amaca ulaşmaktadırlar. Bugün gördüğün bu politikacıların yaptıkları tek şey haraç ve müzayede işleridir...” dedi. Ona, “O halde politikacının rüşvet almaması gerektiğini söylemek istiyorsun” dedim. Bana, “Evet önceleri rüşvet almamak bu kapının anahtarıdır. Nasıl ki izin belgesi olmadan gece ana caddeden geçmeme izin vermezlerse rüşvet yiyici olursan politika mesleğine girmeme izin vermezler. Ama ayağını yer ettikten sonra artık o yolların bekçisi sen olursun.

Ancak şunu iyi bilmelisin ki rüşvet alırken özel bir yöntem sahibi olur, bunu karına ve çocuğuna bile belli etmezsen o zaman politikacıların ileri gelenlerinden olursun, ancak böylesine bir yeteneğe sahip olabilmek herkesin harcı değildir. Bunun için daha önceden mollalık, din adamlığı, seyitlik, ağalık ya da buna benzer işler yapmış olman gerekir. Yoksa rüşvet alıp da bunu belli etmemek çok zor bir iştir” dedi.

Kısacası başınızı ağrıtmayayım. Hacı Ali'nin sözleri iyice kulağıma girdi ve ayvayı yediğimizi anladım. Şimdi artık şehrin her yerinde benim temiz biri olmadığım, daha gözüm açılmadan rüşvete el attığım yayılmıştır diye düşünmeye başladım. Kendi kendime “Şeyh Cafer, uzun sakalın layığını buldu. Şimdi dost, düşman köşe bucak dedikoduya başlayacak ve şimdilik beşer beşer alıyor, diyecekler. Şimdi öyle bir oyun

yapmalısın ki, binlerce zahmetten sonra elde ettiğimiz bu iki şâhilik¹⁸ onurumuz yok olup gitmesin” dedim.

Evden çıkarak meclis binasına doğru yürümeye başladım. Meclise vardığımda insanların toplanmış bağırıp çağırmakta olduklarını gördüm. Sorunun ne olduğunu bilemiyordum. Ancak kulağıma çalınan ‘hıyanet’, ‘hapis’ ve ‘idam’ laflarından yine bu sahtekâr politikacılardan birinin bir yoksulun işlerine burnunu sokmuş olduğunu anladım. Bu da halkı tahrik etmiş, kudurtmuştu. Bu arada kalabalık yavaş yavaş etrafımı almaya ve salât ve selamlar yükselmeye başladı. Birden Şeyh Cafer Bey’in bir konuşma yapacağı yayıldı. Ne olduğunu anlamadan beni havaya kaldırdılar ve bir iskemlenin üzerine koydular. Binlerce ağız, göz, kulak Şeyh Cafer’in bu hainlere derslerini nasıl vereceğini duymayı bekliyordu. Biz de istifimizi bozmadan zorbalıkla ilgili olarak Hacı Ali’den öğrenmiş olduğumuz yedi sekiz lafı salladık. Sonra ‘Vatan hainleri’ için de birkaç laf edip onları, ‘milletin gazabı’ ile korkuttum ve gülerek dedim ki, “Son olarak duyduğuma göre beni de kendileri gibi hain yapmak istiyorlar. Ancak yanlış kapı çaldılar. Biz bu para keselerinden çok gördük. Boğazımıza sokmak istedikleri yüz bin tümeni milyona da çıkarsalar bizi vatanseverlik yolumuzdan döndüremeyeceklerdir!” O sırada batılı konuşmacıların yaptığı gibi vatanseverlik üzerine bir öykü anlatarak daha çok sevgilerini kazanmak istedim ama ne yazık ki bu konuda hiçbir şey bilmiyordum. Gerektiğinde anlatabilecek bir şeyler bulanların

¹⁸ Önceleri İran’da kullanılan bir madeni para.

ustalığına henüz ulaşamamıştım. Bunun üzerine bu düşüncemden vazgeçtim ve hemen cebimden Hakanü's-saltana'nın göndermiş olduğu keseyi çıkararak o anda aklıma gelen ilgisiz bir iki mısraı okumaya başladım. Alkışlar kesilince kalabalığım arasında ilerlemeye çalışan çırağım Haşim'i gördüm ve onu çağırarak dedim ki, "Al bu para kesesini sahibine götür ve de ki, "Bu paralarla yurtsever birinin yolunu kesemezsin! "Dili tutulan Haşim, "Ne, neden?" demeye kalmadı, "Çok yaşa Şeyh Cafer", "Ulusal çabamız sürecektir" sesleri yükseldi ve halk Hz. Abbas'ın şifa verdiği körün etrafına toplandıkları gibi etrafımıza toplandılar. Kendime geldiğimde meclis binasından bir hayli uzaklaşmış olduğumuzu ve kalabalıktan ancak birkaç kişinin kalmış olduğunu gördüm. Başım ağrıyordu, çubuğumu yakmak istedim ama gördüm ki o itiş kakış sırasında "Çok yaşa sen Şeyh Cafer" bağırışları arasında beni tebrik etme adına çubuğumu, tütün kesemi ve cebimde daha ne var ne yoksa çarpmışlardı. En çok üzüldüğüm de Hakanü's-saltana'nın kesesinden cebimin içlerine saklamış olduğum birkaç küçük madeni para idi. Onlar da düşmüşlerdi. Onlarla ekmek ve su alacaktım. Birden kulağımın dibinde tanıdık bir ses işittim ve tüm bedenimin titrediğini hissettim. Dönüp baktığımda bunun Hakanü's-saltana'dan para getiren o herif olduğunu gördüm. Şöyle okkalı bir küfür sallayıp ona bütün yurtseverlik duygularımı boşaltmak istedim. Ancak etrafta kimsenin olmadığını bunun da bir yararı olmayacağını görünce coşmaktan vazgeçtim. Politikacıların dediği gibi "Ulusal onur"u boşa harcamanın bir anlamı yoktu. Herif zaten buna fırsat

vermeden yine dalkavukluğa, yalakalığa ve dünkü teraneye yeni baştan başladı. Övgüleri bitirir bitirmez soluk almadan Hakanü's-saltana'nın selamlarını ilettiler ve "Bugünkü nutkunuzla kıyamet kopardınız. Siz, doğru bildiğiniz şekilde hareket ettiniz ve konuştunuz. Hüsrev ne yaparsa şirin olur! Büyük bir üstatlık örneği verdiniz, zamanınızın Eflatun'usunuz. Sizin kesinlikle altından heykeliniz dikilmelidir. Batıda her yerde adınızdan söz edilmektedir. Şundan eminim ki sizin yardımlarınızla Hakanü's-saltana bakanlık makamına ulaşacak ve yine sizin sayenizde bizim de nasibimize bir şeyler düşecek, size duacı olacağız." Dedi. Sözün kısası herif evimizin kapısına kadar peşimizden geldi. Pohpohlamalarını sürdürüyordu. Bu yalancının elinden nasıl bir oyunla kurtulacağımı bilmiyordum. İçeri girer girmez hemen kapıyı kapadım ve derin bir nefes çektim. Abdest almaya gittim ki karımın ve Haşim'in bağırırları yükseldi. Karım "Şeyh Cafer gel de gör şu paçası düşük ne aptallıklar yapıyor. Gönderdiğin paradan on beş binini almış, bu benim bir aylık ücretim, diyor. İnsan kediye ciğer emanet eder mi? Bu utanmazı bilmiyor musun sen?" diyordu. Anlaşılan Haşim meclisin önünde ona verdiğim para kesesini kime nereye götüreceğini bilemediği, için doğruca eve getirmiş ve içinden on beş binini de bir aylık ücreti olarak almıştı. Artık tanrı böyle takdir etmişti. Biz de tanrının rızasını diler, onun iradesini kabul ederiz. Durumu kurtarmak için Haşim'e biraz çıkıştım. Haşim de bozuntuya vermeden on beş bini cebine attı ve toz oldu.

Ertesi günü adımız dillerde dolaşıyordu. Duyduğuma göre çarşıda benim bin tümen Eşref altınına

bile dönüp bakmadığımı gözleriyle gördüklerine yemin ediyorlarmış. Hatta Şah'ın bile onun işlerine burnumu sokmazsam bir köyü bana tapulayacağını vaat ettiğini söylüyorlardı.

Sözün kısası bir süre sonra şehrin ünlülerinden biri haline geldim. Hacı Ali iki üç kez bana geldi ve onu unuttuğuma dair serzenişte bulundu. Durumunu anlattı ve gitti. Sonraları duydum ki esnaflığa başlamış işleri iyi gitmeye ve kazanmaya başlayınca da politikayı aklından silmiş.

Birkaç ay sonraki seçim döneminde demokratlar ve bağımsızlar cephesinden birkaç bin oyla seçildim ve birkaç ay vekillik de yaptım, ancak gördüm ki bu çok tehlikeli bir işti. Ekmeğiniz yağlı oluyordu ama sürekli bir dövüş horozu gibi olmalıydınız. Birini bırakıp diğerinin üstüne atlayarak, bakan ya da ileri gelenlerin paçalarına yapışmalıydınız. Her şeye rağmen ben birkaç yıl alınımın akı ile yaşamaya çalıştım, bu yüzden fazlaca yükümü tutamadım. Sonra da yavaş yavaş merkezin patırtısından uzak olan bu şehirde kendimize göre bir hayat kurduk ve eşimizle çocuğumuzla ilgilenmeye başladık. Uzun süredir rahat bir yaşam sürmekteyiz. Oğlum kısa bir süre önce Fars Eğitim Müdürü oldu. Çok şükür onun da benim de rahatımız yerinde. Sizden ricam bundan böyle beni ne politikacı olarak bilin ne okuyun ne de benden böyle bir şey isteyin...

Berlin 27 Cemazievvel1336 (1957)